

מגילת איכה

פרשה א.

א **איכה** ישבה בדר. (א) למה נכתבה [קנינות] בא"ב, [רבי אדיעור אומר] שעברו ישראל על כל התורה כולה, שנאמר וכל ישראל עברו [את] הורתך וסוד לבלתי ישמע בקולך [דניאל ט' י"א]. רבי יהושע אומר (ב) [מפני שעברו ישראל כ"ב עבירות], כנגד כ"ב אזהרות שבתורה. (ג) רבי יהודה אומר [אין לשון איכה אלא לשון תוכחה, הה"ד איכה היחה לזונה (ישעיה א' כ"א)]. אמר רבי שבעין בן פזי אין לשון איכה אלא גמטריא ל"ו. כנגד ל"ו כריתות שנתחייבו, מנין איכה: [דרש רבי אלעזר בנו של] רבי יוסי הגלילי וכן דרש רבי חנינא אחריו איכה ישבה בדר, אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע עיר שישמך ושבחך בתוכה ורוב עמך בתוכה בשלש רגלים. תשב בדר, אמר לו הקב"ה לירמיה, ירמיה עד שאתה חורש את שלהם. דרוש את שלי, איכה יהיה לזונה וגו' (שם שם), ירמיה אמר בכו תבכה בלילה, ורוח הקדש אוכרת לו והנה שם הישים מככות את התמוז (יחזקאל ח' י"ד), ירמיה אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה (איכה א' ג'), ורוח הקדש אסרת וחגל [את] ערובה (יחזקאל כ"ג י"ח), (ה) [ירמיה אמר דרכי ציון אבלות (איכה א' ד)], ורוח הקדש [אסרת על דרכים ישבת להם (ירמיה ג' ב')], ירמיה אמר היו צריה לראש (איכה א' ה'), ורוח הקדש אסרת ואת למדת אותם [עלך] אלופים לראש (ירמיה כ"ד י"א).

(ו) וכן כל דבר ודבר :

ב **איכה** (ו) ישבה בדר. איך מאיר אמר לה הקב"ה לירושלם מי הושיבך בדר, אמרה לפניו רבש"ע מי יכול להושיבני בדר אלא אתה בלבד, [ננעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדר, וכיון שנגעה בי ירך ישבתי בדר, שנאמר] מפני ירך בדר ישבתי (ירמיה ט"ז י"ז) : דיא בדר, בדר מעמה, בדר מנבואה, בדר מכהונה :

ג **העיר** רבתי עם. עיר שבחוקת את רוב עמה. (ט) [איך חנינא העיר רבתי עם, עיר שרוב עמה בתוכה בשלש רגלים] : ד"א העיר רבתי עם, עיר שיכוננו לפרות ולרבות בתוכה, (י) כיצד הנינוק בן שתים עשרה שנה משיאין אותו אשה בת עשרים שנה. כדי שתתעבר ותלד הגדול משיאין לו אשה קטנה כדי שיהעבר ותלד :

הערות ותקונים

א. למה נכתבה קינות כ"ב. כל המאמר מהמדרש הוא מוצא בילקוט איכה אות כ"ב (רמז התק"פ), ובמדרש איכה רבתי כ"ב שרתי במדינות הוא כנגדן אחר, מפני מה נאמר מגילת קינות אלפס ביתא, ר' יוסד אומר לפי שכתוב וכל ישראל עברו את חורףך וגו' מפני מה נאמר מגילת קינות אלפס נכתבה המגילה אלפס ביתא, זו כנגד זו : (ב) מפני שעברו ישראל. הוספתי כמו שהיא לנכון בילקוט סס : (ג) ר' יהודה אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחה, ה"ל איכה היחה לזונה. בריש מדרש איכה רבתי ר' יוסד אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחה ה"ל מה דלח אמר איכה תאמרו חכמים אהנו וגו' : (ד) כנגד ל"ו כריתות. בנמרץ צנלי סהדרין ק"ד ע"א אמר רבה א"ר יוחנן מפני מה לכן ישראל צליכה מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה, פי' רש"י ל"ו כריתות בכריתות דף ט' חגיב להו : (ה) ירמיה אמר. הוספתי כמו שהיא לנכון בילקוט סס אות כ"ט : (ו) וכן כל דבר ודבר. הכוונה וכן כגון ירמיה אמר כך ורוח הקדש אסרת כך : (ז) איכה ישבה בדר א"ר מאיר. מוצא בילקוט סס אות ל' ושם הירמיה א"ר רחמיס : (ח) הסיר רבתי עם. מוצא בילקוט סס אות ל"א : (ט) א"ר חנינא. הוספתי כמו שהיא בילקוט סס : (י) כיצד הנינוק בן י"ב שנה משיאים אותו אשה בת עשרים. בנמרץ צנלי סהדרין ק"ד ע"א אמר רבה א"ר יוחנן סהו משיאים קטנה לנדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה, וע"ש בפירוש : כאלמנה (מדרש זוטא)

[ה] היתה כאלמנה. (א) כאלמנה ולא אלמנה גמורה שת'ך ותנשא לאחר ולא אשת איש שתקח מנכסי בעלה: רבתי בגוים. עיר שנעשו רבנים לדאונהם. (יב) אמרו מעשה בגוי אחד ששבה שני תינוקות מארץ ישראל והיו רצין לפני סומיו אמר אחד לחברו דרך זה שאנו כה'כים בה, גמל אחד סומא באחת מעיניו כהלך בה, זו היא הליכתו. (יג) ושני פרקין שעליו אחד של יין ואחד של חומץ, ושני בני אדם כה'כים אחריו, אחד גוי ואחד ישראל, אמר להם רבן מנין אתון ירעין שהגמל סומא הוא באחת מעיניו, אמרו לו ראה עשבים שבצד הדרך, מקום שהוא כנגד עינו הסומא לא נגע בהם, ומקום שאכל עשבים הוא שמצד עינו הפתוחה שדיה רואה אותם והיה אוכל אותם. [ומנין אתון ירעין] שני פרקים שעליו אחד של יין ואחד של חומץ, אמרו לו הבט באם הדרך מקום שטפוח נפלוח עליה (יד) היין נבלע, ומקום החומץ נרתח. [ומנין אתון יודעין] שני בני אדם מה'כים אחריו אחד גוי ואחד ישראל. [א"ל] הגוי המיל מים באמצע הדרך, וישראל סלק עצמו לצד הדרך והמיל מים, ורץ אחריהם ומצא כדבריהם, הינע לפתחו של רומי, אמר אחד לחברו כרית אני (טו) קפלוטות [שבויהודה] שמבשלים כקדרה של כפר חנניא, כעס עליהן רבן אמר להם אלהיכם לא היה יכול לסבול אתכם, עד שהוא מילל אותי, בא (טז) פלמנשר של סלך. א"ל מאין באת, א"ל מארץ יהודה באתי היום, א"ל אפשר מארץ יהודה היום כהלך ארבע מאות פרסא, א"ל רוח נשבה לספינה ובאתי היום, ואם אין אתה באמיני, ראה קפלוטין של ארץ יהודה שמבשלים כקדרה ועדיין לא טעמתי כהן כלום, נכנס רבן לתוך ביהו. עמדה אמו ושחטה לו סלה, ועשתה לבנה מיני תבשילין, ופתחה לו חבית של יין, והיה רבן מיסב במעורה שעשתה לו אמו, ואותן התינוקות היו עומדין עליה, אמר אחד לחברו ראה ריח הבשר הזה כריח כלב, וריח יין זה כריח מת, אמר לאמו כה טיבו של יין זה ומה טיבו של בשר זה, אמרה לו רחצה היתה אצלי וגדתי איתה ונתעברה וילדה איל, כיון שילדה הרחלה מתה ונשתתיר לו האיל, ולא היה מי שינקוהו חלב, וכלבה שלנו הולידה, ונרתי את האיל עם הכלבה והיתה מניקתו עם גוריה עד שנהגדל האיל, והייתי מאכילו עשבים ושעורים, עד שבאת ושחטתי אותו לך ואתה אוכל אותה. [עכשיו תאמר] [אמר לה] מה טיבו של היין הזה ומדוכן הוא, אמרה לו זה היין מאותו הקבר שאביך קבור בו, והכרם עומד על קברו של אביך, ולפי שיועתי שאין בכל הכרמים חשוב כבוהה לפיכך בלאתי לך חבית מאותו כרם, וסתמתי אותה והסתמתי אותה, ואכרתי אין אני פותחה עד ביאת בני, ועכשיו שראיתי שסתמתי שמחה גדולה, ועמדתי ושחטתי את האיל, ועשיתי לך מיני תבשילין, ופתחתי לך את החבית, מיד אכל ושחה ושמה בואתן התינוקות שהביאו עמו יותר בכל הבוזה שהביאו, מפני שכל מה שהיו אוכרים היה בורק, והריקן והיה מוצא דבריהן אמת, לאחר ששמה ואכל ושחה עמד ורקד, אמר אחד לחברו ראה ריגלי ירקד, אמר ונתת עם רקד שהיה זכר

הערות ותקונים

(יא) כאלמנה ולא אלמנה גמורה. מונח בילקוט עם סוף ג'ו, וש"ן נמרה סנהדרין סס בסגנון אחר: (יב) אמרו מעשה בגוי אחד ששבה שני תינוקות מארץ ישראל, מונח גם כן בילקוט סס, ומסופר בסגנון אחר במדרש ח"כ רבתי פ"ח ד"ה חד מהמיניס חתא לירושלים עבד חנה סנין וכלה למיך לישן דהכתא ומסופר עם סוף ח"כ קנה עבד סביב עור בלחה מעיניו ע"ש, וש"ן סנהדרין סס: (יג) ושני פרקין שעליו אחד של יין ואחד של חומץ, בילקוט עם ופני פרקים ים עליו אחד של יין ואחד של חומץ, יאולי ים לתקן ושני זיקין, כמו שהיה במדרש עם וטעם תרין זיקין חד דחמרא וחד דכסיס, פ"ו וטענת עליש שני יודות אחד של יין ואחד של חומץ. ובגמרא סנהדרין עם כמוכ, "טעות" גם מונח עם אחד של סמן במקום ואחד של חומץ: (יד) היין נבלע ומקום החומץ נרתח. במדרש ח"כ רבתי עם מן מתיספת דחמרא סביגה ונסיבא חסיס, הן כספות כנסתו בדרך מן היין מחספתו כלומר, נבלע, ושל חומץ אינו נבלע אלא חוסס, פ"ו נעצט מל סררין, ובגמרא סנהדרין ק"ד ט"ז של יין מספיק ופוקע, ושל סמן מספיק ירק: (טו) קפלוטות. פ"ו דרישין ס"ב להם ראש סוף, עיין ערוך ערך קפלט: (טז) פלמנשר של סלך. פ"ין ערוך סלס ערך פלמנשר שפ"ו ממוס על כתיב המלך, ובילקוט ח"כ עם בלוח דפוסים נעטיה פלמנשר (מדרש זוטא),

גתעברה הימנו, כיון ששמע אותו האיש את הדברים האלה, נמל את הסוף בידו והלך אצל אמו ואמר לה כל הדברים שאמרו לי התינוקות, אמת אמרו לי, מפני שכבר בדקתי את דבריהם, ואם אין את אומרת לי בן מי אני, היני הורגך, אמתה לי בני אל תהרגני ואני אומרת לך האמת, פעם אחת הביא אביך זמר והיה רקד והיה קולו ערב, ולא היה אביך מוליד, כיון שראיתיהו נבעלתי לו ונתעברתי ממנו וילדתי אותך, ולא יפה עשיתי שהבאתי ירש לאביך, כיון ששמע אותו מעשה שעשיתה, אמר הבאתי לי מי שמציא את יגנותי לבין הבריות, צוה להם ואמר להם צאו כעלי לשלום, איני כדאי עישמשו כמותכם, נתן להם כל מיני מאכל וצדה לדרך ולזה אותם עד עיצאו מעליה, וחזר לביתו וכך נתקרה דתו עליו:

[ה] (יו) **שרתי במדינות**. עיר שטבעה יוצא כסוף העולם ועד סופו: היתה למס. (יח) אמר רבי חזניא ודאי עיר שכל עמה חוקים וגבורים נשבר לבס מפני אומת העולם, מפני שאין לשון למס אלא לשון שבירה, שנאמר וימס לבב העם ויהי למים (יהושע ז' ה'): ר"א היתה למס. א"ר יחנן עיר שכל אומת העולם היו מעלין לה מס, תהא היא נותנת מס לאחרים, א"ל ריש ריקש אם במס הכתוב מדרב (יח"י) הרי הרגין ומטופולין ממנו על עין, ומה ת"ל היתה למס, (יש) א"א כיון שרואים את הדומה (כ) היו מבששין ונוצלין, שאין למס אלא פשפש, שנאמר וחס השמש ינמס עמיה מ"ו כ"א):

[ו] (כא) **ככה הבכה בילה**. (א"ר חזניא) אמר הקב"ה בכייהם בנלות יכניה ולא חזרו, וחזרו בנלות חזקיהו, למה נשתנה בוכה בלילה מהבוכה ביום. (כב) שהבוכה בלילה כותלי הבית ומולי הרקיע נושאים עמו קינה, אבל הבוכה ביום אין כותלי הבית ומולי הרקיע עמו: (כג) מעשה באלמה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל ומתו שני בניה, והיתה בוכה כל שבוע שנים: היתה (ר"ג) יושב ובוכה עמה כל הלילה, עד שנשרו ריסי עיניו, עד שידעו התלמידים ופגוה משם: אין לה מנחם מכל אוהביה, אלו נביאי השקר שהתנבאו להם לישראל ולא הניחום לחזור:

[ז] (כד) **כל רעה בגדו בה**. זה מכאן וגבריאל שהיו מלמדים עליה זכות, אמר להם הקב"ה מי חביב עליכם. (כה) אמרו לו (וישראל, ואחר ישראל) מי חביב עליכם, אמרו לו בית המקדש, אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שהם בעצמכם מציתים בי את האור, כיד נמלו מיכאל וגבריאל עני לפירי איש והציתו איש בהיכל ה', והיה המקדש קורא קינה על עצו. ונאמר מברוך שלח איש בעצמתי ורדנה (איכה א' י"ג), וכתוב מגיד כראשית אחרית (ישעיה מ"ו). (כו) (כשבא אהו רשע עם המלכים לירושלים דמו ללכדו בזמן מועט, והקב"ה היה מזוק את אנשי ירושלים עד בשנה השלישית אולי יחזרו בתשובה, והיו גבורים בירושלים עד אין חקר, והיו נלחמים

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י ם

פלמסר של מלך ל"ל פלמסר של מלך: (יז) כתי במדינות עיר שטבעה יוצא. מוצא בילקוט שם אות ל"ד: (יח) א"ר חזניא. בילקוט א"ר חזניא: (יח"י) כתי סורגין ומטופולין ממנו על עין. בילקוט כתי סורגין יתולין ממנו על העין: (יט) אלא כיון שר"מין את הדומה. בילקוט אלא כיון שר"מין אתה: (כ) כתי מכששין ונוצלין, בילקוט כיון שששים אין למס אלא פשפש. וא"ל ל"ל מתפטרין וכן אין למס אלא לשון פשר והרגום ונמס ופצה, ומזה במגילתא בבלה מסכתא דיפט פ"ד והס השמש ינמס כיון שהמס זורחה עליו היה פסח וכולך: (כא) ככה חכמה בלילה. מוצא בילקוט שם אות ל"ס: (כב) כהצוכה בלילה כותלי הבית ומולי הרקיע נושאין עליו קינה. עיין סהסדרין ק"ד ע"ב שכל הצוכה בלילה כוכבים ומולות כוכים עמו: (כג) מששה באלמנה. ילקוט שם, והוא כסגנון אחר בגמרא שם, וכן הוא בצופן אחר בגמרא איכס רבתי ב"ב בלילה: (כד) כל רעה בגדו בה זה מיכאל. מוצא בילקוט שם אות ל"ט: (כה) אמרו לו ישראל כו'. הוספתי כמו שהוא בילקוט שם והשמיים שמעתיק מן אמרו לו עד אמרו לו: (כו) כשכח אותו רשע כו' עד אמר לו הקב"ה לירמיה לך והנבא על ישראל. הוספתי כמו שהוא (מדרש וזמא) בילקוט

עם הכשרים ומפילים בהם הללים הרבה, (כו) והיה שם גבור אחד ושמו אביקא בן נבחר, כשהיו אנשי החיל מקלעים באבנים גדולות להפיל החומה, היה מקבלם בידו ומשליכן על בני החיל והורג מהם הרבה, עד שדחתה לקבל האבנים ברגלו והיה מחזיק לחיל, וגרם העון ובאת הרוח והפילתו מן החומה ונבקע וצתה באותה שעה נבקעה ירושלים ונכנסו הכשרים, מה עשה הנמאל דור ירמיהו השביעי מלאכי השרת בשם והורידם כווינים בכלי זיין על האבות, כיון שראו הכשרים כן גרתי מפי אמתן, עד ששינה להם הקב"ה את שמותם, והעלם לרקיע ובקש הנמאל להורידן ולא יכפר, לפי ששינה הקב"ה שמותם, מה עשה השביע את שר העולם בשם, והגביה את ירושלים ותלאה באויר, עד שבעש (כו) [בה] הקב"ה מן השמים ונפלה, היא הוא רכתיב השליך משנים ארץ וגו' (איכה ב' א'), וכתוב גת דרך ה' לבתולת וגו' (שם א' ט"ו), ונכנסו כולם לירושלים ונבועו החצמות, היא הוא וכתוב היה ה' כאויב בלע ישראל וגו' (שם ב' ה'), ונכנסו להוביל ובקשו לשרפה (כת) עד שקרא הקב"ה לבריאל ומיכאל ואמר להם מי תביב עליכם וכו', אמר לו הקב"ה לירמיהו דך והנבא על ישראל והיה משיב לפני הקב"ה לא ירעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א' ו'), לפי שאינו רוצה להתנגאות עליהם נבואה קשה, עד שאמר לו בטרם אצרך בבטן ידעתוך ובטרם הצא מרחם הקדשהיך נביא לגוים נתתיך (שם א' ה'), מיד קיבל עליו נבואה והיה סבור ירמיה שאינו אלא אל הגוים, כיון שקיבל עליו ירמיה מיד אמר לו הקב"ה קח את כוס היין החמה וגו' (שם ב"ה ט"ו). מיד נטלו ירמיה שנאמר ואקח את הכוס מיד ה' (שם שם י"ז), והיה סבור שאינו משקה אלא הגוים, וכך אמר לו הקב"ה צא ולמד מדרך ארץ, כלום משקים אלא לבי שסבב בראש, ראה מי מסב בראש כל מדינות והשקה תתלה ירושלים שהוא מסבה בראש כל המדינות, משל למה הדבר דומה לסופה שנכנסה לעורה לשתות כי סופה, בא כהן להשקותה, והיה מסתכל והיא אמו, מיד נתבייש וחור לאחוריו, והיה צועק ובוכה על אמו, כך ירמיה כשאמר לו הקב"ה השקה את ירושלים. היה צועק ובוכה, אכר לפניו רבונו של עולם לא כך אכרת לו נביא לגוים נתתיך (שם א' ה'), עכשוו תחלת נבואתי באומה שלי, פתחני ה' ואפת חוקתני והוכל (שם כ' ז'), אמר לו הקב"ה כבר קבלת ואי אתה יכול להחזיק. מיד נטלו מידו ושית אוחו כלו, ויא עוד אלא שמצצה את הרסיה, שנאמר ושית אותה ומצית ואת חרשיה תגרמי (יחזקאל כ"ג ל"ד). וכיון שראת ירמיה שנחתם גור דינה של ירושלים, מיד היה צועק ונטל קינה איכה ישבה בדרך, באותה שעה אמר לו הקב"ה מה אתה עומד, מיד פתח ואמר כה אמר ה' התבינונו וקראו למקוננות ותבאנה וגו' ותסדרנה ותשאנה עלינו נהרי והרדנה עינינו דמעה (ירמיה ט' ט"ז), לומר לך כל זמן שישאל שרוים בצער אף הקב"ה ישרוי נהרם בצער, שנאמר בכר צרתם לו צ-

הערות ותקונים

בילקוט טס וחטר כ"י: (כו) והיה שם גבור אחד ושמו אביקא בן נבחר כו'. הספור מכנור סוה נמח בפסיקה רבתי פסקא נחמו כסגון אחר, וכן איתא טס: כעון אביקא בן נביית שאין סוף לומר מה היתה גבורתו של אביקא בן נביית כשנלו השוגלים לביקף את ירושלים עלה לראש החומה, וכסחי משלמים את האבי זליכטרה, כיון שהיה אביקא רואה אותם צאם לנס אל החומה, מיד היה מתמרמר ובעט אותם ברגלו ומחזיר עליהם. מה עשו השוגלים, היו משלמים אותם לפנים, כדי שלא תכה את החומה, אלא תניע לפני החומה, אביקא היה סבור שהיה צאם בחוקה, נתמרמר לאלה לדהותם עליהם ברגלו, ונפל בין החומה, שהיו שתי חומות לירושלים זו לפני זו, כיון שראו הכני ירושלים שנפל אביקא נתחדדו, א"ל אביקא אל הירחו עונתא היא, לא חוקתי כלום, וחס שהיטיב לו פר ולולים אותו והוא איכל, והולך לראש החומה והוא נלח עומם. והרז מוכרם איש שלום בהערס ליח העיר על הילקוט איכה וכתב מקור הדרוש שבילקוט טס בעל מנני, וכאשר תראה המקור הוא באיכה וטעם שלפניו אשר כל דברי הילקוט נצטים משם. גם העיר טס לעיין מם כשתבתי בפסיקה דר"כ פסקא נחמו הערס פ"ב שהזכרתי טס כ"י להרשד"ל בשלח אליו קצת דפים וכולל איזה פסקות והיה נמלא שמה גם הספור מן אביקא בן נביית הנמלא בפסיקה רבתי. אולם לדאגון נפשי איך כתי"י עת ת"י כי שנתתי לו חיבך לחורס: (כת) עד שקרא הקב"ה לבריאל ומיכאל ומדרש זוטא)

ישיעה ס"ג ט'), באותה שעה קרא אבל על כל מעשה בראשית, שנאמר אליבש שמים קדרות ושק אשים כסותם (שם ג' ג'), וכתיב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבני ולמספר ולקרח (שם כ"ב י"ב), אכר ירמיה לפני הקב"ה מי פותח על ישראל קינה אתה או מלאכי השרת, אמר הקב"ה אני פתח תחלה, מיד פתח הקב"ה אהלי שורד וכל מתרי נחקו בני יצאוני ואינם אין נוטה עוד אהלי ומקום יריעותי (ירמיה י' כ'), ומלאכי השרת ענין אחריו הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג ז'), באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לנהמ, ולא רצה לקבל הנחומין, הדא הוא דכתיב על כן אמרתי שנו מני אכר בכני אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי (שם כ"ב ד'): (כט) אכר רבי יהושע בר חנניא כיום שחרב בית המקדש יחריבה ירושלם אין שכחה לפני הקב"ה עד שיבנה את ירושלים ויחזור את ישראל לתוכה, שנאמר ונתתי בירושלם וישתה בעמי ולא ישמע בה עד קול בכי וקול זעקה (ישעיה ס"ה י"ט) אמן וכן יהי רצין:

[ח] (ל) גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. [אמר רבי אלעזר] משל למלך שכעס על בנו, ומסרו ביד עבדו, והיה העבד מזדעזע מן בן המלך, עד שכפת המלך ידיו לאחוריו, אף כך אמר הקב"ה לנבוכדנצר עלה לירושלם, והיה מתירא עד שכפת יד מיכאל. שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג'). אמר הקב"ה לישראל כשבדארתי את עולמי לא היה לפני לא עמילה ולא יגיעה, שנאמר הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר להבונתו (ישעיה מ' כ"ח), ולמעשיכם הרעים היה לי עמילה ויגיעה כדי שיעלו עליכם מלכים, שנאמר אך העבדתני בחטאתיך הונעתני בעונותיך (שם מ"ג כ"ד):

[ט] (לא) אמרו מעשה באדם אחד ודואג בן יוכפ שמו והיהה אכז ואם אכז ואהות ואחת אכז מודדות את בנו בטפרים ונותנות משקלו זהב, כיון שצד נבוכדנצר על ירושלים היתה אמו וקרובותיו אוכלים אותו אברים אברים, ועליו מקונ רמיה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים (איכה ב' כ'). אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא (שם שם) זה זכריה בן יהוידע. (רב) [אמרו ביים שהרגו את זכריה בן יהוידע] עברו שבע עבודות הרגו כהן ונביא, וחללו שבת ויום הכפורים ועבדו ע"ז וטמאו את המקדש ובטלו את התמיד:

[י] (לג) אמרו מעשה באיש אחר שהיה לו ארבעה בנים, אמר לאשתו יש לנו כלום בבית, אמרה לו יש לנו כף כלא קמה, אמר לה בשלי אותו ונאכל אותו, ובשלתו בקדרה נתזה טפה מן הקדרה, בא בנו הגדול לגרוף אותו הטפה, רחפו ואמר לו אל תגוול את אחיך, ולא הספיקו לאכול עד שבאו כשרים למלחמה עליהם וזיבו אותם והרגו את כולם. הלך איהם וצא את כל אחד ואחד

הערות ותקונים

ואמר מי חזיב עליכם כו', פה לא נמלא כסיום ובהחלת המאמר כזה (אות ז') נמלא: הכאמר מי חזיב עליכם ובשבור זה קצר המעתיק גם זילקוס שם וסלני וכו': (כט) א"ר יוסע בר חנניא מיום שחרב בית"מ. בלתיב שם הנירכא א"ר יוסע בן לוי: (ל) נלהה יודע ה"ר אלעזר משל למלך. מובא זילקוס שם אות מ"א פהר שהניא מאמר מאיכס רבתי א' ב' הניא אח"כ המאמר הזה הטובע ממדרש איכה וזשא לפנינו, והמלות "א"ר אלעזר" הוספתיו כמו שהוא זילקוס שם, וכן"כ זילקוס איכה אות ג': (לא) אמרו מעשה כהדס אחד. מובא זילקוס שם אות מ"ז אחר שהניא איוה ממאמרס ממדרש איכה רבתי מהחיל אח"כ במאמר וס: ומדרש איכה וזשא שלפנינו, ומדרש איכה רבתי פ"א פסוק על אלה איי זבדיה גם סוף פ"ב הוא כבנין אחר, גם כנמא יומא ל"ה ע"ב הוא זלפון אחר ממש שהיא לפנינו: (לב) אמרו ביום שחרנו את זכריה בן יהוידע עברו שבע עבודות, מובא ג"כ זילקוס שם, ובהנה זילקוס רבתי פ"ד פסוק מחשבת וסס הנירשא שבע עבודות עברו ישראל אחוה היום, הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי, וחללו את הכס, וטמאו העזרה, ושבת ויו"כ הוי, ר"ל שסי יו"כ בשבת וזה נחשב להלא: (לג) אמרו מעשה כהים אחד סכיון לו ד' כסים. מובא זילקוס (מדרש זוטא):

במקומו, נשל אצבעו של בנו הגדול ו ניתה בהך עיניו אמר לו אצבעך שלא הנחתי לגרף את המפה היא תמול את עיני :

[יא] (לה) אמרו מעשה באשה ארת שהיה לה שלשה בנים, והלכו שני בניה למלחמה, נמלה את בנה שהיא מניקה ובשלתו בקדרה, כשהם אוכלים הכירו ידי אחיהם, עזו לגנ ונפלו ומתו, ועליהם מקונן ירמיהו טובים היו חללי הרב מחללי רעב (איכה ד' ט'), והיתה ירושלם צועקת ואמרת אללי לי כי הייתי באופני קיץ כעוללות בציר אין אשכול לאכול (מיכה ו' א'), אמרה קוצר מניה ספיהים והנוצר מניה עוללות אבל : ני לא נשתייר כלום, נמסרתי ביד נבוברנצר כרחל ביד ארי, וכנרי ביד הטבח :

[יב] (לה) אמרו שתי נשים היו בירושלים והיו יפיות ביותר, הפשיים כשרים והלכו אצלם מאה וחמשים איש, עד שמתו סהור הבעילה, והיו צועקת ואמרות איה רחמך ה' עבראת בהם עולמך, וכשכחו היה ירמיהו מקינן עניהם נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה (איכה ה' י"א), והיו הנשרים בעלים את הבתולות עד שהלך דם הבעילה כמין גת, שנאמר בתולותיה נוגיה (איכה א' ד'), אל הקרא נגות אלא מן גת, גת דרך ה' לבהולת בת יהודה (שם שם ט"ז) אל הקרא לבהולת אלא לבעולת :

[יג] (לו) אמרו מעשה בשבעים בתולות שנשבו, והשיבן בספינה להרוך ולהשיבן בקבות, והיו אותן דבהולות ואמרות זו לזו בואו ונכדש שני של הקב"ה אל יחלוננו גוים ערלים, מה עשו? עזו לגנ הכפינה ונפלו לים ומכעו עצמם בים :

[יד] (לז) כתיב נחמו נחמו עמי (ישעיה מ' א'), (לה) למה שני פעמים, רבי אומר לפי שכל מכות שיהן כפולות שכן ירמיה היה אומר שבר על שבר נקרא (ירמיה ד' ב'). כמו תבכה בלילה (איכה א' ב'), עיני עיני יורדה מים (שם שם ט"ז), המא הטאה ירושלם (שם שם ח'), וכל כך למה, לפי שחטאו בכפלים, שנאמר כי שתיים דעות עשה עמי (ירמיה ב' י"ג), וכיון שיחטאו בכפלים, לקו בכפלים, שנאמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל תאמתיה (ישעיה מ' ב') ולפי שמכותיה כפולות כך נחמתיה כפולות, שנאמר נחמו נחמו עמי (שם מ' א'), עורי עורי (שם ג"ב א'), קוטי אורי כי בא אורך (שם ס' ס"א), התעוררי התעוררי (שם נ"א י"ז), אנכי אנכי הוא מתכבס (שם שם י"ב), אנכי אנכי הוא מוחה פשעך (שם מ"ג כ"ה), עוש אשיש בה' (שם ס"א ו'), סולו סולו (שם ס"ב י'), וכן לבן בארצכם משנה יירשו (שם ס"א ז'), אמרו לו הכל אהה נתן בכפלים, כי מכת אויב הביתך (ירמיה ל"א י"ד), אמר להם אל תאמרו כן, אלא כי מכת אויב הביתך], כה עשיתי לאויב ויוסף ה' את כל אשר לגיוב לנשנה (אויב מ"ב י'), אמר להם הקב"ה מה לאויב הוכפתי, לבני על אחת כמה וכמה, לכן בארצכם משנה יירשו (ישעיה ס"א ז') :

[טו] (יט) דבר אחר נחמו נחמו עמי רבי אומר אין דבר שירושלם מתרעמת לפני הקב"ה שאינה מתפייסת עליה איכה ישבה בדר (איכה א' א') אמר לה אני מערה אותך יחידה לבניך, שנאמר וישבו ישראל נטה בדר (דברים ל"ג כ"ה) : בכה תבכה בלילה (איכה א' ב'), כנעי קוץ מבני ועניך מדמעה (ירמיה ל"א ט"ז) : גלתה יהודה בעיני ואיכה א' ג' ונפוצות יהודה יקבץ כארבע כנפות הארץ

הערות והקונים

זילקוס סס אות מ"ח : (לד) אמרו מעסה נלמה חחה . מובא זילקוס סס אות מ"ט : (לה) אמרו סזי נכים סזו זירושלם . מובא זילקוס סס אות נ' : (לו) אמרו מעסה בכנעיס זירולות שסכנו . מובא זילקוס סס אות נ"א : (לז) כתיב נחמו נחמו עמי . מובא זילקוס סס אות נ"ב : (לח) למה שני פעמים . זכסיקתל רכתי סיסקל נחמו ד"ל נחמו נחמו למה שני פעמים אלל ככניל זכה תנכה אמר סקב"ס עכסיו אלי מנחס חחס שני פעמים נחמו נחמו עמי : (לט) ד"ל נחמו , מובא זילקוס סס אות נ"ג : (מ) ד"ל נחמו נחמו עמי (מדרש זוטא)

וַיִּשְׁעִיהָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: דרכי ציון אבולת (איכה א' ד'), פנו דרך ה' (ישעיה ס' ג'): הי צריה לראש (איכה א' ה') ונתנך ה' לראש (דברים כ"ה י"ג), וכן ושם להם ראש אחר זעלו מן הארץ. הושע ב' ב': זיצא מן בת ציון כל הדרה (איכה א' ז). זה הדור בלבושו (ישעיה ס"ג א'): זכרה ירושלים ימי עניה ומרויה (איכה א' ז), ויזכור להם בריתי וינחם כרוב חסדיו (תהלים ק"ו מ"ה): חטא הטאה ירושלים (איכה א' ח') זבוקש את עון ישראל ואיננו (ירמיה נ' כ): טומאתה בשוליה (איכה א' ט'), וזרקתי עליכם מים שחרים וטהרתם (יחזקאל ל"ז כ"ה), וכן וטהרה ממקור דמיה (ויקרא י"ב ז') ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכה א' י'), יוסף ה' שנית ידו לקנת את שאר עמו (ישעיה י"א י"א): כל צמה נאנחים מבקשים לחם איכה א' י"א), ואבלחם אכול זשביע (יואל ב' כ"ז): לא עליכם כל עוברי דרך (איכה א' י"ב) הריטו מבשול מדרך עמי (ישעיה נ"ז י"ד): ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א' י"ג), ואני אהיה לה נאם ה' חיסה אש סביב (זכריה ב' ט'): נשקר עול פשעי (איכה א' י"ד), ואשבור סומות עולכם (ויקרא כ"ז י"ג): סלה כל אבירי ה' (איכה א' ט"ז), סולו סולו פנו דרך (ישעיה נ"ז י"ד): על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים (איכה א' ט"ז), כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון (ישעיה נ"ב ה'). פרשה ציון ביריה (איכה א' י"ז), עוד ישבו זכנים וזקנות ברחובות ירושלים (זכריה ח' ד'): צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי (איכה א' י"ח), ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיה ס' כ"א): קראתי למאהבי המה רמוני (איכה א' י"ט), והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ה כ"ד): ראה ה' כי צר לי (איכה א' כ'), וירא בצר לרם בשמעו את רנתם (תהלים ק"ג ס"ד): ששמעו כי נאנחה אני (איכה א' כ"א), ולא ישמע בה עוד קול בני וקול זעקה (ישעיה ס"ה י"ח), וכן ולא ישמע עוד חמס בארצך עוד ושבר בגבולך (שם ס' י"ח): תבא כל רעתה לפניך וג' (איכה א' כ"ב), ושנת נאולי באה (שם ס"ג ד'): כי רחם ממני מנחם משיב נפשי (איכה א' ט"ז) והקב"ה אומר אני ס חגך, שנאמר ונחנו נהמו עמי (ישעיה כ'):

[טז] דבר אחר (ט) נחמו נחמו עמנו רמי צריכים לנחם לי או לה, למי שכתה אשתו למי מנחמים לא לבעל, כך ומשלה ציון לחתה שנאמר במחשבים הושיבני כמתי עולם (איכה ג' ז'), לא לי צריכים לנחם נחמוני נחמוני, כיוצא בו למה הדבר דומה, [[מא] למי שנשבו שני בניו נהייה למי מנחמים לא לאבהיהם, כך בני יצאוני ואינם (ירמיה י' כ'), כיוצא בו למה הדבר דומה, למי ששרפו את ביתו, הדא הוא דכתיב וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול ישרוף באש (ירמיה נ"ב י"ג), כיוצא בו למה הדבר דומה, למי שנקצץ כרמו, למי מנחמים, לא לבעל הכרם, כך ישראל כרמו של הקב"ה, שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה' ז'), מי צריך להנחם לא אני, הוי נחמו נחמי עמי נחמוני נחמוני עמי: [[כג] ועוד למה הדבר דו ה, לרועה שהיו לו צאן, ונכנס ארי ואכלה, למי מנחמים לבעל הצאן, כך צאן אוברות היו עמי רועיהם התעום (ירמיה נ' ז') הוי אומר למי איהם צריכים לנחם אותי, נחמוני נחמוני עמי, למה שמי שהוא נוטל כל שלו אין דערו מושבת עליו, מן שבינו גולים ציך כך לרחנחם, כביכול הכתרתיו

הערות ותקונים

עמי למי צריכים לנחם. מוצא צילקוט שם אות נ"ד. צילקוט ישעיה רמז ס"ז אחרי סגנון סס דברי ספסיקתא דנחמו נחמו נחמו נחמו גדול המחיל ד"ח נחמו נחמו אמר הקב"ה למי צריך לנחם בו, וכוא מן איכה זוטא ספסיקו: (מא) למי שנשבו שני בניו נחמו. סוספתי כמו כהוא לנכון צילקוט שם ופסח סמעתיק מן למה הדבר דומה עד למה הדבר דומה: (מב) למה הדבר דומה למי שנקצץ כרמו. ועיין ספסיקתא דר"כ נחמו (קל"ח ע"א) רבי חנין אמר למך סיסס לו כרם כו': (מג) ועוד למס"ד לרועה כו'. עד סופו סוספתי ע"ש צילקוט, והסמיט סמעתיק מן נחמוני נחמוני עמי עד הכאם נחמוני נחמוני עמי. ועיין (מדרש זוטא) ספסיקתא

הו עיני ולבי שם כל הימים (מלכים א' ט' ג'), וכשחייב בית המקדש על הויותיך ירושלים הפקדתי עומרים ונזי אל תהני דמי לו עד יבונן ועד ישש את ירושלים ההלה בארץ (ישעיה ס"ב ו' ז'), הוי אתם צייכים לנתם אויב, ואף אתם נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני):

[יו] דבר אחר (מד) נחמו נחמו עמי. אבר הקב"ה לנביאים לכו נחמו את ירושלים, כיון שבאו אצלה אברה כבר אזני מלאין בן הויותיך שהוכהם אהני, ואתם באים לנחמוני מי יתן ראשי מים ועינו מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי נת עמי (ירמיה ה' כ"ג), וירמיה כקונן ברוח הקודש ואומר בנו תבכה בלילה, מי בכה, ישראל בכה, ויש אומרים ורמיה בכה: אמר רבי אחא כיון שהרבה ציון וירושלים ובית המקדש וגלו ישראל, ויצאו בקלרין והיו ישראל מבקשים לבכות, ולא הניחום הכשרים, אלא היו רודפים ומזים אותם על צואריהם, ש אמר על צוארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו (איכה ה' ה') שלא היו מנחמים אתם לבכות, כיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכות, שכן נבחראדן צוה על ירמיה קחני ועניך שים עליו ואל תעש לו מאומה. רע (ירמיה ל"ט י"ב), אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בנינו עד שאתה נהון ברוחה הוי בוכה ביום ואנו בוכים בלילה, וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום, ואומר ארור היום אשר יולדתי בו וס אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך, ארור האיש אשר בער את אבי יולד לך בן זכר שמת שמחה (ירמיה ב' י"ד ט"ז). (ישראל בוכים בלילה, שנאמר בכו תבכה בלילה), אמר הקב"ה לישראל, אתם בוכים בלילה, וירמיה בוכה ביום, ואני בוכה ביום ובלילה, שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי נת עמי (ירמיה ח' כ"ג):

[יה] דבר אחר (מה) מי יתן ראשי מים ועינו מקור דמעה. (שם שם) מה כתיב למעלה כן הענין, על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה ההוקתני (שם שם כ"א), (מו) הקב"ה אמר פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי (איכה ג' ט"ח), אילולא שהכתוב מדבר היה הלשון האומר חייב לחתכו אברים אברים, אלא קדמו ראשינים, שנאמר וקדמונים אהיו שער (איוב י"ח כ'), כתוב שער תלויה, משל לבן מלך שבקש להגביה אבן, כיון שבא להגביה אותה נפלה עליו ועברתו שמע המלך ענשבר בנו התחיל לומר נשברתי, אמרו לו בני פלמין בנדך נשבר ואתה אומר נשברתי, כך אמר הקב"ה כביכול על שבר בת עמי השברתי (ירמיה שם ה' כ"א), מהו קדרתי שמה ההוקתני (שם שם) משל לרכם שלא ראה אבל מימיו, היה לו בן אחד ומת, קרא לכל תלמידיו אמר להם בבקשה ככם הראו לי היאך אבליים מתאבליים, אברו לו קורע בגדיי, אמר להם אף אני קורע, אמרו לו אבל יושב ודומם לעצמו ומראה פנים, אבר להם אף אני יושב כן, אמרו לו אבל כופה מפתו אמר להם אף אני כופה מפתו, אמרו לו אבל לובש שחורים, אמר להם אף אני לובש שחורים, אמרו לו אכל בוכה ביום ובלילה, אמר להם אף אני אככה ביום ובלילה. החכם זה האלהים, שנאמר ה' בחכמה יסר ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג' י"ט), כיון שהרבה ירושלים וציון ובית המקדש ועברו על ישראל כל אותן הצרות שנאמר אשר למות ואשר לחרב להרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבוי לשבוי (ירמיה ט"ו ב'), קרא הקב"ה למלאכי השרת אמר להם הראו לי היאך בני אדם מתאבליים, אברו לו אבל קורע את בגדו, אמר להם אף אני קורע, שנאמר עשה ה' אשר זמם בצע אברתי אשר צוה מימי קדם (איכה ב' י"ז), אברו לו האבל יושב

הערות ותקונים

בפסוקת דר"כ שם רבי נרכים אמר למך שסיס לו נאן ונכחו זמנים לחמו ונקשו כו': (מד) ד"ה נחמו אמר הקב"ה לנביאים. מובא בילקוט שם אות ל"ה: (ובה) ל"ה מי יתן ראשי מים. מובא בילקוט שם אות ל"ו: (מו) הקב"ה אמר פלגי מים תרד עמי. מכלן עד שכתוב שער תלויה, נדפוס ווהרבו נבולאות (מדרש זוטא)

לעצמו ומראה פנים, אמר להם אף אני אשב כן, שנאמר ישב בדרך וידום כי נמל עליי (איכה ג' ב"ה), אמרו לו האבל כופה משה, אמר להם אף אני עושה כן, הוית עד כי כרסון רמו (דניאל ז' ט'), אמרו לו האבל מבכה פנסך, אמר להם אף אני עושה כן, שנאמר ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אדם ראיתי ההרים והנה רועשים וכל הנבעות התקלקלו (ירמיה ד' כ"ג כ"ד), וכתוב ראיתי והנה אין האדם (שם שם כ"ה), ואין אדם אלא ישראל, שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אדם (יחזקאל ל"ד ל"א), אמרו לו האבל לובש שחורים, אמר להם אף אני לובש שחורים, שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (ישעיה נ"ג ג'), אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה, (אמר להם) יף אני בוכה ביום ובלילה, שנאמר ואבכה יומם ולילה את הללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג), כי בוכה, כביכול הקב"ה רומה לחכם שהיו לו עניי בניי משכים ומליכס לבית הספר, מעריב ומליכס לבית המשתה, אדר ימים מתו לו שניהם, והיה משכים והולך לבית הספר ובוכה, מעריב והולך לבית המשתה ובוכה, כך כשהרבה ציון וירושלם, היה הקב"ה משכים והולך לציון ומבקש אדם מישראל שמה, ולא היה מוצא שם בריה, ומעריב והולך לירושלם ומבקש אדם מישראל שמה, ולא היה מוצא שם בריה, לכך נאמר ואבכת יומם ולילה את הללי בת עמי:

[יט] **דבר אחר** (מז) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דבעה (ירמיה ח' כ"ג) מהו מי יתן ראשי מים, אמר הקב"ה (הלואי). הנחתי עולמי תהו ובהו כשם שהיה שנאמר ורוח אלהים כרחת על פני המים (בראשית א' ב'), ואין ראשי שנאמר כאן אלא ברייתו של עולם, שנאמר בראשית ברא אלהים ושם שם א': די' מי יתן ראשי מים. אמר הקב"ה הלואי לא ירדתי לתר סניי ונתתי להם תורה שיעברו עליה ויענישו בה, ואין ראשי אלא תורה, שנאמר ה' קנני ראשית דרכי קדם מפעילי מאז (משלי ח' כ"ב). בוא וראה משה מדלסז במי יתן, שנאמר מי יתן והיה לבכם זה להם (דברים ה' כ"ו), וירמיה אמר מי יתן ראשי מים (ירמיה ח' כ"ג). הוא שאמר דניאל והוא מרשנא ענויא וחמניא (דניאל ב' כ"א), וכשיצאו ממצרים אמר משה ויושע ה' ביום ההוא את ישראל (שמות י"ד ל'), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה נתנני ה' בידי לא אוכל קום (איכה א' י"ד). וכשיצאו ישראל ממצרים אמר משה היתה יהודה לקדשו ישראל כמשלותו (תהלים קי"ד ב'), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה סורו סורו טבא קראו לנו סורו סורו וגו' (איכה ד' ט"ו). וכשיצאו ישראל ממצרים אמר משה הים ראה ויגוס הירדן יסוב לאחור (תהלים קי"ד ג'), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו (תהלים קל"ז א'). וכשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ההרים רמדו כאילים (תהלים קי"ד ד'), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה ראיתי (את) ההרים והנה רועשים (ירמיה ד' כ"ד). [כ"ד] [כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חכרת דבר (דברים ב' ז'), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה עוללים שאלו לחם פורש אין להם (איכה ד' ד')]. וכשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ובמדרב אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו (דברים א' ל"א), וכשיצאו ישראל מירושלם אמר ירמיה השליך כשמים ארץ הפארת ישראל (איכה ב' א'). וכשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו'

הערות ותקונים

הנדפס גאלדנאן ז"ל בספר כחמור הוה נמסרת. וגם כמלח "סכתוב סער תלויכ" סגורים נמסרת. ובאמת הוא מדרש פליאה: (מז) ד"ל מי יתן ראשי מים מהו מי יתן ראשי מים אמר הקב"ה ט'. מוצא בילקוט סס ל"ז אחר סכניא מתמרים אחרים מן המדרש איכס רבתי כחל נמאמר הוה נמסרת איכס (מדרש וזמא)

[דברים ד' ד'], וכשיצאו [ישראל] מירושלים אמר ירמיה דבק לשון יונק אל חבו בצמא (איכה ד' ד'). כשיצאו ישראל מצרים אמר משה וענן ה' עִפְתָּם יוֹכֵם (במדבר י' ל"ד). [וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג' מ"ד) כשיצאו ישראל מצרים בשירה יצאו שנאמר או ישיר משה ובני ישראל את השירה (שמות מ"ו א)]. וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה בכו תכנה בלילה ודמעתה על לחיה (איכה א' ב):

[כ] (סה) **אמר** רבי [יהושע בן לוי] סח לי זקן אחד בבקרת מגידו שהרג נבזראין [רב שבחיים] מישראל (טט) מאתים ואחד ועשרים ריבוא, ובירושלים (ג) תשיעים וארבע ריבוא עד שהלך דמס (נא) ונגע ברטו של זכריה הדא הוא דכתיב פרצו ודמם בדמים נגעו (יהושע ד' ב') (נב) חזיה לדמיה של זכריה דהוה קא רתח וסליק, אכר להון מאי הוא. אמרו דם זבחים ועולות דאשתפוך אייתי דמי פרים ואילים ושהט ולא אידמי, אמר להו אי אמריתו לי מושב, ואי לא מכריקנא לבשריבון במכרקא דפרזלא. אמרו ליה נביא הוה לן דהוה סוכח לן ולא קבלנו מינה וקטנו עליה וקמלנוה, אמר אנא מפייסנא לדמיה אייתי בחורים ובתולות קטיל עליה ולא נת. אייתי תינוקות של בית רבן קטיל עליה ולא נת, אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטיל עליה ולא נת, קריב לגביה ואמר ליה זכריה זכריה כל הטובים שברם הרגו, אם ניהא מושב, ואם לאו אקמלינורו כולהו [באותו שעת] מיד נת, נבזראין הרחר ברעיה ואמר [ומה] ישראל שהרגו נפש אחת כך גרם להם, אני שהרגתי כמה נפשות על אחת כמה וכמה [ונג] ערק אול ואתגייור, (נד) תאנא נעמן נר הושב היה נבזראין נר צדק היה:

[כא] (נה) **אמר** רבי [יהודה אמר] שמואל ואמרו לה במתניתא תנא מעשה בארבע מאות ילדים וילדות (נו) שנשבו לקין [ולחרפה], והרגישו בעצמן למה זקן מתבקשין, אמרו זה לזה אם אנו טובעין בים [אנו באים לחיי העולם הבא] דריש להם הגדול שבהם אכר ה' מבשן אשיב אשיב מצולות ים (תהלים ס"ח כ"ג), אמר ה' מבשן אשיב מבין שיני אריות, מצולות ים אלו שטובעים בים, כיון ששמעו ילדות כך עמדו בלן וטבעו את עצמן בים] נשאו ילדים קל וחומר בעצבים ומה הללו שדרכם לכך טבעו את עצמן, אנו שאנו זכרים על ארת כמה וכמה, עמדו כולם וטבעו את עצמם, ועליהם מקונן ירמיה ואמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו בצאן

הערות והקונים

זמא: (מח) א"ר יבוסע בן לוי. הקפתי כמו שהוצא בליקוט אורח ס"ח. והמאמר נמצא בסגנון אחר בגמרא גיטין ל"ז רע"ב, ושם מחליל א"ר חיה נר אבין א"ר יבוסע בן קהס סח לי זקן אחד מאתני ירובלים בנקעס זקן ויילקוט סס הניח כמו שהוצא במדרש איכה וזמא לפנינו, ולא נכון ברמז סס בגליון גיטין דף ס' (ל"ז ל"ח), אבל הליקוט לא העתיק המאמר מנמרה גיטין סס: (מט) מאתים ואחד ועשרים ריבוא, בליקוט סס מאתים וי"ח ריבוא, וכן יש לחקן לפנינו, והיא כתוב מאתים ואחת עשרה ריבוא ואח"כ נחלק למאתים ואחת ועשרים וז"ל ואחת ועשרה, וכן הוא לכוון נמרה סס: (ג) השעים וארבע ריבוא. וכ"ס לכוון נמרה סס, אבל בליקוט נטעית ל"ח ריבוא וז"ל ריבוא: (נא) ונגע ברטו של זכריה. פירש"ס סס זכריה בן יהושע הכהן שהרטיבו שרי יבוסע נמרתו יבוא: (נב) חזיה לדמיה של זכריה דהוה קא רתח וסליק. עיין בפתיחתא דליקוט רבתי ס' כ"ג: (נג) ערק אול ואתגייור. נמרה סס ערק אול סדר סדר פרשת צנתיס ואנייר לעזוי מלת "ע-ר" נוסף לפרש מלת פרש הא, והכרחי המלה הזאת עיין ערוך ערק פרט שהגיה המאמר מניטין נס מהסדרין שדא פרשא צנתיס ואנייר וכ"כ פי' סדר נמרה, ובגמרא סנהדרין הנוסחא סדר פורטיחא בלי מלת סדר בנוסף נמרה גיטין, ובליקוט רבתי בפתיחתא ל"ג ד"ס וזכור את גורלך הנירסא סדר פרשתא צנתיס ואנייר וכ"כ פי' המוססי פי' בל"י מתנס וגדיבות: (נד) תנא נעמן נר הושב היה. וכ"ס נמרה בבל סס: (נה) א"ר יבוסע אמר שמואל. מובא בליקוט סס אורח ס"ט, והמאמר נשנס נמרה גיטין ל"ז רע"ב, ושם הנירסא א"ר יבוסע אמר רב ואסימחא רב חמי: (נו) טכנו לקלון וחרפה. מלת וחרפה הסגרי' כי מגיה אונה הוסף זה כי חשב מלת לקלון פי' לכוון וחרפה לכן הוסף נס מלת וחרפה וחס נחמת קלון פי' חרסא אבל פס הוסחל לזונה, ובליקוט ובגמרא גיטין (מדרש וזמא)

שבחה (ההלים מ"ד כ"ג): (נז) ואית דאמרי זו אשה ושבעה בניה שאמר להם קיסר הרשע בשעה ששבה אותם כווא והשתחוו לע"ז, אמרו לו כתוב בתורה אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'), אמר להם קיסר קטלוהו הביאו הגדול שבהם אמר ליה פלח לעבודה זרה אמר ליה הכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שם שם ג'), אמר להם קיסר קטלוהו, אהיהו להנינא. אמר ליה פלח לע"ז, אמר ליה הכתיב זוכה לאלוהים יורג (שם כ"ב י"ט), אמר להו קטלוהו, אייתי [לת"תאה אמר ליה פלח לע"ז א"ל הכתיב לא השחתה לאל אחר, א"ל קטלוהו אייתי] לרביעאה אמר ליה פלח לע"ז, אמר ליה הכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'), אמר להו קטלוהו, אייתי לחמשא אמר ליה פלח לע"ז, אמר ליה הכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' (שם ד' ל"ט), אמר להו קטלוהו, אייתי לשהיתאה אמר ליה פלח לע"ז, אמר ליה כתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים וגו' (דברים ד' ל"ה), אמר להו קטלוהו, אייתי לשביעאה זוטרא דכולהון אמר ליה פלח לע"ז, אמר ליה כתיב את ה' האמרת היום (דברים כ"ז י"ז), ועוד כתוב אחר אומר וה' האמריך היום (שם י"ח), כבר נשבענו להקב"ה שאין אנו ממירים אותו באלוה אחר, ונשבע הקב"ה לנו שאינו ממירנו באומה אחרת, אמר ליה קיסר אנא חמית בך דסוכלגותך סניא ואת זעיר וחסת עליך נפשיתא עול להבא, עאל לגביה ההוא ינוקא אמר ליה תא ואשרי לך גושפנקא דילי קמי ע"ז וזיל אייתי וחמון יתך ויברון בדרך פלח לעבודה זרה והשוב ולא נקמלינך כמה דקמלינך להנך שיתא אחך, אלא בבעו מינך עביד לי יקרא קדם בעלי דבני אמר ליה חבל עלך קיסר ומה לכבודך כך לכבוד מלך מלכי המלכים שהוא חי וקום לעולם ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה, אמר להו קיסר קטלוהו, אמרה להון אמרונו כרים בת מנתם בבעו מניכון הב לי ברי זעירא ואחבקיה גפפת יתיה [עד דלא תקמלון יתיה, חס עלה קיסר] ואמר לה עביד ביה רעותך וחות יתיה לקטלא, אתה אכיה וחבבת יתיה ונשקת יתיה וגפפת יתיה] ולחסת ליה באורניה ואמרת ליה ברי זעירא [דכולהון] זיל ואימא ליה לאיך אברהם אל תזוח דעתך, אתה עקרת בזבח אחד ואני עקרתי שבעה מזבחות, עלתה לנגז ונפלה ומתה, יצאת בת קול ואמרה לה אם הבנים שאתה (ההלים כ"ג מ') :

[כב] [נח] אמר רב יהודה [אמר שמואל] מעשה בכנו ובבתו של רבי ישמעאל [בן אלישע] שנשבו לשני אדונים, לימים נדדונו שניהם זה אצל זה, אמר אחד יש לי עבד שאין כיפוי בכל הגוים, וזה אמר יש לי שפחה שאין כיופיה בכל העולם, אומר אחד לחברו כווא ונשיאם זה לזה ונחלק בולדות שלהם, וכן עשו והשיאום והכניסום לבניה, בערב זה יושב בקרן זוית כל הלילה ובוכה, ואומר אני כהן בן כהן גדול אשא שפחה וזאת אומרת ובוכה אני כהנת בת כהן גדול אנשא לעבד, כיון שעלה עמד השחר הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה גזו בכבזה גדולה ומרה עד שמתו ועליהן היה ירמיה מקונן על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים :

[כג] [נט] כ"י יתנך כאח לי יונק שרדי אמי (שה"ש ח' א'). לעהיד לבא יבוא הקב"ה לפייסה לבנות ישראל, והיא אומרת לפניו רבנו של עולם

הערות ותקונים

ניסין כס ליתא מלה "והרפס": (נז) ואית דאמרי זו אשה ושבעה בניה. קן מונח נס בילקוט במאמר שלחמיו אות ע"ג, ונמרה ניסין ל"ז ע"כ איתא רב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה ונס י"ס סס א"זס סיניס, והילקוט הביא כלבון מדרש זוטא שלפנינו בנות כ"א: (נח) אמר רב יהודה אמר שמואל. קן מונח בילקוט סס אות ע"ד, ונמרה ניסין ל"ח ע"א הירסא ח"ד אמר רב, נס י"ס סס א"זס סיניס, בילקוט הביא כלבון שלפנינו: (נט) מי יתנך כאח לי. מונח בילקוט אות ע"א: (מדרש זוטא)

במה אהנחם שלא עשית לי אפילו כבשר ודם, יוסף שהוא בשר ודם אף על פי שנכלוהו אחיו רעות, לא נקם מהם אלא כשבאו אחיו אצלו כבש רחמיו עליהם, שנאמר ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"א). אבל אתה [לא] כבשת רחמך ממני והנחת אומנתך שכתוב בך ה' ה' אל רחום וחנון (שמות י"ז ו'): ד"א אמרה לפניו רבונו של עולם זכורה אני אהוה וריעות שהיה לי עמך ויודעת אני כמה נסים וגבורות שעשית לי, אף אני עשיתי לך טובות קדשתי את שמך הגדול על אותם הנסים וגבורות, ואמרת יידיה על כל נס ונס, וקבלתי תורתך מה שלא קבלו אומות העולם, יצפיתי שאכנס אני ואתה לנן עדן והשמחני שם, שנאמר אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני (שה"ש ח' ב'), כיון שניכנסתי לביתך הבאת עלי צרים והשחקת עלי, שנאמר ראוה צרים שחקי על משבתיה (איכה א' ז'), כמה אתנהם, אמר ליה הקב"ה את אומרת כך, לא צערתי עמך באותו צער, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שבאו עליו אויבים והציתו אש בביתו, והיה יושב ודומם, אמר מה אעשה, אעמוד (זארוצה*) מביתי (ואמרו) אין בי כח בדרך, יושב והיה מגיע האור אצלו, (חזרו) [באו] ויאמרו לו אדוני המלך מפני מה אתה יושב והאור בביתך, אף כך הקב"ה בשעה שניכנסו אויבים להיכר והציתו אש בבית המקדש, היה הקב"ה יושב ובוכה, נכנס אסף אצלו ואמר ליה רבונו של עולם האור דולק בביתך ואהו יושב, ק"ו צא מביתך, שנאמר הריכה פעמך למשואות נצח כל הרע אויב בקודש (תהלים ע"ד ג'), באוהה שעה מהכנסין כל הנביאים והולכים אצל ירושלם לנחמה, אמר להם הקב"ה ילמי אתם צריכים לנחם תחלה לי או לירושלים, מי שמת לו בן למי מנחמים, לא לאב, מי שנשרף ביתו, למי מנחמין לא לבעליו, לא כל שכן שאני צריך לתנומן תחלה, אף על פי כן לכו ופייסוהו, ומהכנסין כלם והולכים אצלה, וכיון שהיא רואה אותם אומרת להם לכו לכם איני צריכה לתנומן של בני, מיד הולכים לפני הקב"ה ואימרים לפניו רבונו של עולם אינה מקבלת פיוסין שלנו, אמר להם אין ראוי שילך, אלא אני בעצמי ואפייסנה מפני שעברתי על הדין, כתבתי בתורה לא תעבוד בבכור שורך ולא תגזו בכור צאנך (דברים מ"ו י"ט), ולישראל קראתי בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב), ואמרת להם הביאו [את] ציאורכם כעוף מלך ככל ועבדו אותו וגו' (ירמיה כ"ז י"ב) כתבתי בתורתך לא תשנא את אהיך בלבבך (ויקרא י"ט י"ז) ואני שנאתיה, לפיכך אני ראוי לפייסה, כיד הלך הקב"ה אצלה ואמר לה כעם זה ימה, אמרה לפניו רבונו של עולם ולא אכעם שהגלית לבין אומות העולם, וקללתני קללות רעות ונעשה פני כשולי קרתי, ובכל זאת קדשתי את שמך הגדול, אמר לה כנגד זכות שעשית כך יש לך הובה, וזה שבעסתי עליך, כתבתי בתורה כבר את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב), ואת כתבת אב וגם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'), כתבתי בתורה שופך דם האדם (בראשית ט' ו'), ואת כתבת אנשי רכול היו בך למען שפך דם (יחזקאל כ"ב ט'), כתבתי בתורה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב (שמות כ' י"ג), ואת כתבת אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף (הישע ד' ב'), אמרה לפניו רבונו של עולם כיוון שהגליתני לבין אומות העולם בדיון הוא שלא אשמור שבת, וקיימתי מצותיך, אמר לה בתי הגיע זמנך לגאל, אמרה לפניו איני מתנחמת עד שתראני באותם רשעים שציערוני וחרפו את שמך, מיד אמר לה בתי חיך אני מביא אותם לפניך ונפרע מהם בפניך עד שאובלים את בשרם, שנאמר והאכלתו את מוגיך את בשרם וכעסים דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך ונואלך אביר יעקב (ישעיה מ"ט כ"ז):

השיב

(י' ניקט סוסחא וחרוה צנתי מפי שלל יאמרו סאן כי כח צרה ויטב נמקומו וסיפ סאור כ"ו. מדרש זוטא)

[כד] (ס) השיב אחור ימינו כפיו אייב (איכה ב' ג'). אמר רבי אלעזר משל למלך שבעם על בנו ומסרו ביד עבדו, והיה מודעו ען בן המלך עד שכפת לו ידי בנו לאחוריו, אף כאן אמר ליה הקב"ה נבוכדנצר עלה לירושלים והיה מתירא עד שכפה לו ידי מיכאל, שנאמר השיב אחור ימינו מפני מה שמאסו בהורגה, שנאמר כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (ישעיה ה' כ"ד), כי מאסו את תורת ה', זו תורה שבכתב, ואת אמרת קדוש ישראל, זו תורה שבעל פה:

[כה] ויאמר (סא) ה' יען כי נבהו בנות ציון (ישעיה ד' ט"ו). שהיו חולכות בקומה זקופה: ותלכנה נטויות גרון (שם שם). כשהיתה אחת מהן מתקשטת היתה משה בגרונה לכאן ולכאן, כדי להראות את הכשימיה: ומסקרות עינים (שם שם). בסקרא. רבי שמעון [בן לקיש] אמר בקיבורית ארומה: הלוך ופפוף תלכנה (שם שם). כשהיתה אחת מהן ארוכה מביאה שתי קצרות ומהלכת ביניהן, כדי שיהא נראית לבחורים (מפת) [צפת] על גביהן, וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורדוקין עבה, ומביאה שתי ארוכות ומהלכת ביניהן כדי שתהא נראית לבחורים: צברגליהן תעככנה (שם שם). אמר רבי אבא בר כהנא שהיתה כל אחת מהן מביאה שלפוחית של תרנגולת וממלאהו שמן אפרסמון ונותנת אותו בין עקבה למעלה, וכשהיתה מנעת לכת של בחורים עומדת ודורסת עליה היא נבקעת. והיה הריח יוצא ממנה ומפעפע בהם, והיה הקב"ה אומר לירמיה מה עושות אלו כאן יגלו מכאן, והיה ירמיה מתור עליהן, ואמר בנותי עשו נא תשובה עד שלא יבואו השונאים עליכם, והן אומרות ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (ישעיה ה' י"ט), דוכוס רואה אותי והוא נוטל אותי לו לאשה [אפרסום רואה אותי ונוטל אותי לו לאשה] ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה, על מאן הוא קיימא על דידן או על דיליה, וכיון שגרמו העונות ונכנסו השונאים לשם, היו יוצאות לפניהם מקונטפות כזונות והיה דוכוס רואה אחת מהן ונוטלה לו לאשה, ומושיבה בקרונין שלה, אמר הקב"ה הא קמת על דיליה ועל דידי לא קמת, מה עשה להם הקב"ה, רבי אלעזר אומר הלקם בצרעת, שנאמר וספת ה' את קרקד בנות ציון (שם ד' י"ז), וכתוב ולשאת ולספחת ולבהרת (ויקרא י"ד נ"ו), רבי יוסי בר חנינא אמר העלה על ראשיהן משפחות של כנים. רבי חייה בר אבא אמר עשה אותן שפחות מבורנות, רבי ברכיה בשם רבי יוסי אומר שימר משפחותיהן שלא יתערבו זרע קדש בעמי הארצות אף על פי כן לא חזרו בהם, אמר הקב"ה ירע אני שאין אומות העולם יבדילין מן הזיבה ומן הצרעת, מה עשה להן הקב"ה וה' פתח יערה (ישעיה ג' י"ז), מהו פתח יערה, רבו הקב"ה לבעינות שלהן והיו שופעות וממלאות קרונין דם, כיון שרואים אותן כך היו דוקרים אותן בחרב ומשליכים אותן תחת קרונין, והיו עוברים עליהן ומפסקתו, והיו אומרים זה לזה כורו טמא קראו לכו (איכה ב' ט"ו):

[כז] ויקרא (סב) ה' אלהים צבאית ביום ההוא לבכי ולמספר ולקרתה ולחנור שק (ישעיה כ"ב י"ב). אמרו בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש

הערות ותקונים

(ס) הסיב אחור ימינו מפני אייב. מ"ד אלעזר משל למלך, מוצא לשלל אוח ח' ס' נחמה יודסה, וכן מוצא בילקוט אות ע"ו: (סא) ויאמר ה' יען כי נבהו בנות ציון שהיו חולכות בקומה זקופה. מוצא בילקוט אות ע"ז, וכן נשנה במדרש איכה רצתי ס"ד ע"ו פסוק סורו סמא, ונזע מפסיקתא דר"כ פסקא והאמר ציון (ק"צ ע"ג) ועיין בהערות שלי במקומות הנ"ל: (סב) ויקרא ה' יערה אמרו כשעם סקם הקב"ה להחריב את בית המקדש. הוספתי את הכתוב ויקרא ה' אליהם כי עליו נאצו אמרו כשעם סקם הקב"ה בילקוט אחרי אשר הביא מאמר שלפניו ממדרש איכה זוטא וסיים וכו' אומרים יזנו לנו סורו סמא קראו לנו, כהלל לבעינות המאמר שלאחריו (ס"ו מואה כ"ו) המתחיל ויקרא ה' לצבאות ביום ההוא לכל לא נמה יפתח סייס, כי הסיסם סס אמרו כל תלמיד חכם שיושב ציון לנבין עליו כו' אשר אין לו אס קיסור סס (מדרש זוטא) סכ"ז

אמר כל זמן שאני בתוכה אין אומות העולם נוגעים בה, אלא אכבוש עיני סכנה ואשבע שלא אוקף לה עד עת קץ, ויבואו אויבים ויתריבו אותה, מיד השיב הקב"ה יחינו והחזירה לאחוריה, שנאמר השיב אחר יחינו מפני אויב (איכה ב' ג'), באוהה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו באש, כיון שגשףך אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ, כל הארץ לא שלי הוא, אלא אסלק שכינתי ממנה, באוהה שעה בכה הקב"ה ואמר מה עשיתי שהעריתי שכינתי בשביל ישראל ועכשיו שחמאו חזרתי למקום הראשון, חם ושלום שהייתי שחוק לאומרים ולעג לבריות באוהה שעה בא מצטרק ונפל על פניו, ואמר לפניו רבינו עני אבכה וארה לא תבכה, אמר לו למה אין אתה מניח אותי לבכות, אבנס במקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר ואם לא תשמענה במסותהים תבכה נפשי מפני גוה דמוע תדמע וחרד עיני דמעה כי נשבה ערר ה' (ירמיה י"ג י"ו), אמר להם הקב"ה למלאכי השרת באו ונלך אני ואתם ונראה מה עשו האויבים, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו, כיון שראה בית המדש אמר ודאי זה היה ביתי, וזה היה מנוחתי שבאו האויבים שם ועשו כרצונם, באוהה שעה היה צועק ובוכה, ואמר בני היכן אתם? כהני ולוי היכן אתם? אדירי היכן אתם, ומה אעשה כמה פעמים התריתי בכם שתחזרו בתשובה ולא עשיתם, אמר הקב"ה לירמיה מה אתה רואה ודומם, היום אני דומה לאדם שהיה לו בן ועשה אותו חופה ואת בתוך חופתו, ואין לך כאב לא עלי ולא על בני, כך וקרא לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם, כי הם יודעים לבכות, אמר לפניו רבוני של עולם איני יודע היכן משה קבור, אמר לו לך ועמוד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם, עמוד וראה צאנך שבלעוהו (אויבים) (הואבים), מיד הלך ירמיה למצרת המכפלה ואמר אבות העולם עמדו שהגיע זמן שאחם מתבקשים לפני הקב"ה, אמרו לו למה, אבר איני יודע, מפני שהיה ירא לומר להם היכן בית המקדש, אמר עכשיו יאמרו לי בימך היתה זאת, הניחם ירמיה והלך ועמד על שפת הירדן, וקרא בן עמרם בן עמרם הגיע זמן שאחם מתבקש לפני הקב"ה, אמר לו למה, אמר לו איני יודע, הלך אצל מלאכי השרה, שהיה מכיר אותם משעת מתן תורה, אמר להם משרתי עליון, ארם יודעים לפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה, אמרו לו אינך יודע שבית המקדש חרב בימי ירמיה וישראל גלו, ואתה מתבקש לספור ולבכות, מיד קרע בגדי כבוד שהלבישו הקב"ה, והניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה, והלך אצל אבות העולם, (אמר לו אביו עמרם, מה זאת לך בני), ואמרו לו אבות העולם משה רועה ישראל מה היום מיומים, אבר להם אכותי אין אתם יודעים שבית המקדש חרב, וישראל גלו לבין אומות העולם, מיד קרעו את בגדיהם, והניחו ידיהם על ראשם והיו צועקים ובוכים עד שבאו לשערי בית המקדש, כיון שראה אותם הקב"ה חגר שק והלש שערו, והאלמלא מקרא כתוב אי' אפי'ר לאמר, הרא הוא דכתיב ולקרתה ולחנור שק (ישעיה כ"ב י"ב), והיו מהכים ובוכים משער זה לשער זה, כאדם שמתו מוטל לפניו והקב"ה מספיד ואי' או' לו למלך שבקטנתו הצליח ובקטנתו לא הצליח, או' לרם לזכנים שבקטנתם חרב ביתם:

הערות ותקונים

כתוב ס"ל, ונדפס ווארשי אשר הדפוס מהר"י גאלדמאן ז"ל בראותו כי הכתוב הוא אין לו סיכות כלל לסדרה שלחמיו כינו הכתוב הוא בסוף מאמר שלפניו אחרי המלות והיו אומרים זה לזה סורו עמא קראו לנו וזמנו "הכ"ד" ויקרא ה' נבלות, הכל בלמח' אין ליה כנסה נשים בכתוב הזה, רק ראה כי הילקוט בסוף רמז תהר"ל החל להשיך גם המאמר הוא שלפניו במדרש איכה וזאת המהול ויקרא ה' נבלות ניום הסוף לנבי ולמסד ולקרתה ולהנור שק, והמסך מן אמרו בשעה שבקש הקב"ה להחריב תמלס בילקוט כהתחל ברמז תהר"ל (כוח אות ד') וס' מהחיל בילקוט אמרו בשעה שבקש, ובאמת כהתחל סוף אמרו שייך לרמז תהר"ל אחרי המלות ויקרא ה' נבלות, והין ספק כי היו העולם מן מדרש איכה וזאת נתיי מפורסם, והגליון מן אמרו בשעה שבקש שזאת המסך היו כהתחל הקונן, לכן הניו בעל (מדרש זושא)

פתח אברהם ואמר רבנו של עולם בני היכן הם, אמר לו הקב"ה ענין בא עליהם ושבה אותם, אמר לפניו רבנו של עולם למאה שנים נתת לי בן, והייתי שמח בו שמחה גדולה, ובשעה שאמרת לי העלה לעולה לפני, שמחתי ולא עכבתי על דבריך, ובאו מלאכי השרת ואמרו זה לזה בואו ונראה בן שניתן לו בקהלות שנים למאה שנה ואינו חס עליו, ועכשיו לא הזכור לי זאת ותרחס עליו, פתח וקרא מקרא זה מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח' כ"ג):

פתח יצחק ואמר לפני הקב"ה רבנו של עולם בני היכן הם, אמר לו נמסרו ביד צריהם בצאן למבחן, אמר לפניו רבנו של עולם בשעה שאמר לי אבא כפות עצמך על גבי המזבח לא עכבתי על דבריך, עכשיו לא תזכור לי זאת ותרחס על בני, פתח ואמר שמעתי ותרנו במני וגו' (חבקוק ג' ט"ו):

פתח יעקב ואמר לפני הקב"ה רבנו של עולם בני היכן הם, אמר לו עין דרע שלשה בהם ותגרו אותם לבבל, פתח וקרא המקרא הזה קלים היו רודפינו מנשרי שמים (איכה ד' י"ט):

פתח משה ואמר לפני הקב"ה רבנו של עולם לשוא רדפתי לפניכם, לשוא נפלו עצמותי במדבר, פתח ואמר המקרא הזה מי יתן לי אבר כיונה אינפה ואינכונה (תהלים נ"ה ז'). באותה שעה עמדו כלם באגודה אחת והיו צועקים ובוכים, אמר להם הקב"ה אבות העולם למה אתם בוכים, אמר להם אוי לו לזקן שבקטנותו הצליח זבוקותו לא הצליח, אוי לו למלך שגשבו בניו בחייו ולא יכול להצילם, אוי לו למלך שנעשה שחוק לכל בריותיו, שנאמר הייתי שחוק לכל עמי (איכה ג' י"ד), אמרו לפניו רבנו של עולם שמא אין חזרה לבנים. אמר להם אל האמרו כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי ביד הם ננאליים, שנאמר ויש תקוה לאחריהך נאם ה' ושבו בנים לגבולם (ירמיה ל"א ט"ו), באותה שעה אמר לו משה לירמיה לך לפני שאלך ואביאם ואראה כי מניח ידו עליהם, אמר לו (כנ) אי אפשר לילך בדרך מפני ההרגים, אמר לו אף על פי כן לך, מיד הלך משה וירמיה לפניו, כיון שהגיעו לנדרות בבל ראוהו ישראל למשה, ואמרו זה לזה בא בן עמרם מקברו לפניה אותנו מיד צרינו יצאה בת קול ואמרה משה גזרה היא שנגזרה. אמר להם בני להחזיר אהכם אי אפשר, אלא המקום יחזיר אתכם במהרה, הניחם באותה שעה בכו בכיה גדולה עד שעלתה בכיתן למקום שנאמר על זהרות בבל שם ישבנו גם בכינו וגו' (תהלים קל"ז א'), כיון שבאו אצל אבות אמרו לו מה עשו אויבים לבנינו, אמר להם מהם הרנו בחרב, ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם ומהם מוששאים ערומים, ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים, (סד) מיד פתחו ואמרו (ווי על דמטא לבנן) הויבא היתון כיתבי בלא אבאי, היכי הלכתון בטורי ובחצוי בלא מסאני ובלא סנדל, הויבא מעניתון מטול דחלא, הויבא כפיתון ידיכון לאחוריוכון, פתח משה ואמר ליטא שמשא אמאי לא חשיבת בשעתא דעאל סנאה לבית מקדשא, אהדר ליה שמשא ואמר משה רעיא מדימנא היכי הוה

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

בעל הילקום את המאמר הזה בתהלותו, ועשה פירוט זין הדבקים, והכתוב ויקרא ה' נבואה נשאר עד היום על מקומו בשנים, וכל המאמר נכנס גם צליה רבתי בפתיחתו סי' כ"ד בלמעט ד"ה ד"א ויקרא ה' אלזים נבואה וגו' בשעה שצקם הקב"ה כו' אלל בפתיחתו שם הוא קלה בשנים ובהרחה, והילקום שעה ק כל זה ען איכה זועא שלפנינו לא מן הפתיחה ה"ל: (סג) אי אפשר לילך נדרה מפני ההרגים, כי ה"ה כסן; ואין לו להסמא: (סד) מיד פתחו ואמרו כו'. כן הוא גם בילקום, אלל בפתיחה דאיכה סי' כ"ד איכה כך מיד פתחו כולם ובנו וקוננו צקיות ווי על דמטא לבנן, היכי הויתון כיתמא בלא אבא, היכי דמיתון כסיתא וצקיתא בלא לבוסא ובלא כס, היכי מיתון צבורי ובהנני חניני מכאני ובלא סנדלא, היכי מעניתון מונבי טעוני דחלא, היכי הו ידיכון כפיתון לאחוריוכון, היכי לא בלעזון רוקא בפומיכוון, ופי' אוי על מה שהניע לבנינו היך נהייתם כחומים בלא אב, היך תהם יפנים צהרים בלא לבוס בלא

איהו השיבא דלא שבקן לי לא רפו לי כי נקיטו לי בשהיון שומי דנורא ומחו לי ואמרו לי פוק אנדר: תוב פתח משה ואמר ווי לי על זוך מקדשא היכי חשך, (סה) ווי דמטא זמנא (כטא עידנא) דמקדשא חרב, (סו) והיכיא מקליא ודרדקי דבי רבן מתקמלין ואבהתכון אולין בשביה תלו:

[כז] תוב (סו) פתח (אברהם) [משה] ואמר ווי בהיכוון כשדאי לא תקטלון קטולא אכזראה, ולא תשוון בלאה גמירא, ולא תקטלון ברא באנפי אבא, וברחא באנפי אמא, דמטא זמנא דמרא שמיא חושבנא חשיב מנכון, וכשדאי רשיעיא לא עברין הכי אלא מותבין ליהו לברא באנפיה דאבוהי ואמיה, ואמרין ליה ולאבוהי קום נכסיה ואסיה בביא ונתרין דמעתה עלוהי ואבוהי תלה ליה רישיה:

[כח] עתיד (סח) הקב"ה להפוך תשעה באב לשמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (זכריה ח' י"ט), ולבנות את ירושלים הוא בעצמו ולקבץ גלויות ישראל להזכה, שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'): (סח) א"ר יוחנן כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמתו את ירושלים וגילו בה כל אודהיה שישו איה משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה ס"ו י'), וכל אשר אינו מתאבל עליה אינו רואה בשמחה:

[כט] דברי (סט) ירמיהו בן חלקיהו כו הכתובים אשר בענתות בארץ בנימין (ירמיה א' א'), אמר רבי שמעון מאי דכתיב עד מתי פתיים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם (משלי א' כ"ב), אמר הקב"ה בנהוג שבעולם אדם אוכל (ע) צחנה שני ימים (עא) ונפשו קצה עליו וקניטא עליו, אבל אתם כמה שנים אתם עובדים ע"ה אותה שברוב בה צא האמר לו (ישעיה ל' כ"ב), צואה תאמר לו, ואין נפשכם קניטא מנה:

[ל] אמר (עב) רבי שמעון כל מה שכתוב בישראל לגנאי כתוב ברחב לשבח, ברחב כתוב השבעו נא לי בה, כי עשיתי עמכם חסד (יהושע ב' י"ב), ובישראל כתיב ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה' ב'), ברחב כתיב החייתם את אבי ואת אמי (יהושע ב' י"ג), ובישראל כתיב אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'), ברחב כתיב ותמננס בפשתי העץ (יהושע ב' ו'), ובישראל כתיב אומרים לעץ אבי איה (ירמיה ב' ב'), ברחב כתיב הערבות לה על הגג (יהושע ב' ו'), ובישראל כתיב

הערות ותקונים

ובלא ככות, היאך הלכתם צהרים ואבני חץ סלופי מעלים ובלא סדלנים, היאך חתם טעונים משאות טעונות חול, היאך היו ידוכים קטורות לאחוריים, היאך לא היה לכם פגאי לגנוע הרוק שבפיכם כמ"ש המ"כ: (סה) ווי דמטא זמנא מטא עידנא, הסיבתיה המלות מטא עידנא כי מיותרות הן, וכל"ה גס צילקוס ח"כ אור ה', וחסד רשם בגליון על מטא זימנא מטא עידנא וכוכל פיימה, או כן ב' נוסחאות, ובכפיתחת מטא עידנא כ"ד נאמר רק מטא זימנא: (סו) והיכלא מיקלא, עטין סריפא מל"מ אשר קלס מלך בבל, וכן בגמרה סנהדרין ל"ו ע"ב דמקדשא חרב וביכלא מיקלי, וכן בדפוס ראשון בפתיחתא סס כתוב מקלי, רק בדפוסים אחרונים סלינו מכלי: (סז) הוב פתח משה ואמר ווי נחייכון כשדאי, מונא צילקוס סס אות ז', ועיין בפתיחתא סס קתה טיגוס: (סח) עתיד הקב"ה לספור ת"כ לשמחה, מונא צילקוס סס אות ז' ונראה כי חסרה הסתמלס: (סח) א"ר יוחנן, מונא צילקוס סס: (סט) דברי ירמיהו וכו' א"ר שמעון, מונא צילקוס סס אות ח' וסס הגירסא א"ר שמלאי, ובמאמר נובע מן פסיקתא דר"כ דברי ירמיהו (ק"ל ע"א) ומונא צילקוס משלי ריש רמו התקל"ב נסס הפסיקתא, וסס הגירסא א"ר שמעון בן זירא: (ע) אהנא, מונא צערון ערך אהנא נסס הפסיקתא ובכח פ' שרחון מלשון ותעל אהנאו (יולב ב' ל'), ובפסיקתא סס סערה י"ב יש לתקן ילקוט משלי במקום ילקוט ישעיה: (עא) ונפשו קצה עליו וקניטא עליו, המלות קצה עליו" סס מליחא סופר לפרש קניטא עליו, ויש לתקן קניטא, ונס צילקוס סס נפשו קניטא וז"ל קניטא עליו, כמו סהול לנכון בפסיקתא, ובמלות קצה עליו" ליתא סס וסול מלשון המקרא קצה נפשי נחיי (אזכ"ה א') עינו מלאם והעוב דבר מה וסול צינטי פעול משרש קוט, ועיין בפסיקתא סס הגרה י"ד: (עב) א"ר שמעון כל מה שכתוב בישראל לגנאי, מונא צילקוס סס ובשעתא נרשס בגליון מדרש וסול נ"כ האיסה זוטא, ונובע מפסיקתא דברי ירמיהו ה"א ע"ב, ומנא גס צילקוס יכוסע רמו י"א נסס הפסיקתא, ועיין

ואת המשתחיים על הגנות וגו' (צפניה א' ה'), ברחב כתיב והאמר להם הדרה לכו (יהושע ב' ט"ז), ובישראל כתיב על ראש ההרים יובתו (יהושע ד' י"ג), ברחב כתיב ונתתם לי אות אמת (יהושע ב' י"ג), ובישראל כתיב ואמת לא ידברו (ירמיה ט' ה):

[לא] דבר אחר (עג) דברי ירמיהו בן חלקיהו, אבד הקב"ה אני נתתי עשרת הדברות לישראל, והם הפכום לרעה, אמרתי להם אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'), והם לא עשו כן אלא אומרים לעין אבי אתה (ירמיה ב' כ"ז), אמרתי להם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ' ג'), והם לא עשו כן, אלא ואת המשתחיים על הגנות לצבא היצמים (צפניה א' ה'), אמרתי להם לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ' ז'), והם לא עשו כן, [אלא אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה' ב'), אני אמרתי להם זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ח'), והם לא עשו כן], אלא ואת שבתותי הללת (יחזקאל כ"ב ח') אמרתי להם כבר את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב), והם לא עשו כן, אלא אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'), אני אמרתי להם לא תרצח לא תנאף ולא תגנוב (שמות כ' י"ג ו"ד ט"ו), והם לא עשו כן, [אלא רצוח וגנוב ונאוף (יהושע ד' ב'), אני אמרתי להם לא הענה ברעך עד שקר (שמות כ' ט"ז), והם לא עשו כן], אלא וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיה ט' ב'), אני אמרתי להם לא תחמוד (שמות כ' י"ז), והם לא עשו כן, אלא וחמדו שדות וגזלו וגו' (מיכה ב' ב):

[לב] אמר (עד) רבי יודן בר סימון מאי דכתיב נביא אקים להם מקרב איהם כמוך (דברים י"ח י"ח), והוא כתיב ולא קם עוד נביא בישראל כמשה (שם ל"ד ז'), ומאי אמר כמוך, אלא היה ירמיהו כמשהו בתוכחות, אתה מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בוה, זה כתנבא ארבעים שנה וזה כתנבא ארבעים שנה, זה כתנבא על יהודה וישראל, וזה כתנבא על יהודה וישראל, זה עמדו בני שבטו כנגדו, וזה עמדו בני שבטו כנגדו, זה הושלך ליאור, וזה הושלך לבור, זה הוצל ע"י אמה, וזה הוצל ע"י עבד, זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות, לפיכך הוצרך הכתוב לומר דברי ירמיהו בן חלקיהו *:

[לג] אמר (עה) רבי הנחום כל מקום שאתה מוצא דבר דברי דברים אינו אלא דברי תוכחות, כתוב אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א' א'), וכתוב תמן מו רעב ולחמוי רשף (שם ל"ב כ"ב), כתיב דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א' א'), וכתוב תמן כי אתם לא עמי וגו' (שם שם ט'), כתיב דברי ירמיהו (ירמיה א' א'), וכתוב אשר לטת למות ואשר לשבי לשבי (שם ט"ג י"א):

[לד] (עו) [רבי שמואל בר נחמני פתח ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם (במדבר ל"ג ג'ה)]. אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי לכם כי תחרם תחרימם הרתני והאמורי וגו' (דברים כ' י"ז), ואתם לא עשיתם כן, אלא ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה הודיה יהושע (יהושע ו' כ"ה), הרי ירמיהו בא שהוא

הערות ותקונים

ועיין בפסיקתא שם הערה כ"ג ונמקום בילקוט איכה רמו תתק"ט ל"ל תתק"ט: (עג) ל"ח דברי ירמיהו אמר הקב"ה, מוצא בילקוט שם אות י' ונזכר ג"כ מפסיקתא דר"כ פסקא דברי ירמיהו (ק"ב ט"ז), ומוצא בילקוט ירמיהו רמז רכ"ז: (עד) ח"ר יודן בר סימון מאי דכתיב נביא אקים, מוצא בילקוט איכה שם אות י"א, והמאמר נזכר מפסיקתא דר"כ דברי ירמיהו (ק"ב ט"ז) ומוצא בילקוט תורה רמז תתק"ט בשם הפסיקתא, ועיין בפסיקתא שם בערות: (עה) ח"ר הנחום כל מקום שאתה מוצא, מוצא בילקוט איכה שם, והנדרסא שם ח"ר פנחס, ובילקוט תורה הסר שם האומר ובפסיקתא שם ר' הנחומא ר' אלעזר בש"ר מאיר ור' מנחמא בש"ר נכריה: (עו) ר' שמואל בר נחמני פתח ואם לא תורישו וגו', סוספתי וחסר ג"כ בילקוט שם אות י"ג, ומוצא לנכון בפסיקתא דר"כ (דף ק"ב ט"ג) במאמר שלפניו ומוצא ג"כ בילקוט חסתי רמז תתס"ו ל"ח ואם לא תורישו בשם הפסיקתא וכן בילקוט יהושע רמז ט"ו ג"כ בשם הפסיקתא, ובילקוט * זה היה משנה לוי וזה היה משנה לוי, ועיין בהקדמת מהר"י אברבנאל לירמיהו.

סבני בניה של רחב הזונה, ועושה לכם דברים לשיאים בעיניכם ולצנינים בצדיכם (במדבר שם), [לפיכך צריך הבהוב לומר דברי ירמיהו]:

[לה] דבר (עז) אחר דברי ירמיהו (ירמיה א' א'). מאי ירמיה, שבימיו נעשה בית המקדש ארימון: (עז) דבר אחר שבימיו נתרוסמה מרת הרין על ישראל: (עט) מן הכהנים אשר בענתות (שם שם). [אמר רבי ברכיה] אמר ירמיה עשוק שמי בכהנים, בימי משה יברכך ה' (במדבר ו' כ"ד), ובימי ולוקח כהם קללה וגו' (ירמיה כ"ט כ"ב). בימי משה וישמרך (במדבר שם), ובימי ואשר למות ואשר לחרב יחרב וגו' (ירמיה מ"ו ב'). בימי משה יאר ה' פניו (במדבר שם כ"ה), ובימי, במחשכים דושיבני כמתי עולם (איכה ג' ו'). בימי משה ויחונך (במדבר שם). ובימי, אשר לא אתן להם חנינה (ירמיה מ"ו י"ג). בימי כשה ישא ה' פניו אליך (במדבר שם), ובימי, אשר לא ישא פנים לזקן (דברים כ"ח נ'). בימי משה וישם דך שלום (במדבר שם כ"ה), ובימי, כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים (ירמיה מ"ו ה):

[לו] שמעו (פ) דבר ה' בית יעקב (ירמיה ב' ה'). אמר להם הקב"ה לישראל שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נביאים, שמעו דברי נביאות [עד שלא תשמעו דברי תוכחות], שמעו דברי תוכחות, עד שלא תשמעו דברי קינמורין, שמעו דברי קינמורין, עד שלא תשמעו קל קרנא משרוקיתא (דניאל ג' מ"ו), שמעו בארץ, עד שלא תשמעו בחוץ לארץ, שמעו חיים, עד שלא תשמעו סתים, שמעו אוניכם [עד שלא תשמעו גופיכם, ישמעו גופיכם], עד שלא ישמעו עצמותיכם, [הרא הוא דכתיב] כה אמר ה' העצמות היבשות שמעו דבר ה' (יחזקאל ל"ז ד):

[לז] ארבעה (פא) שומעים הם, יש שומע והפסיד, יש שומע ונשבר, ויש לא שומע והפסיד, ויש לא שומע ונשכר, [שומע והפסיד זה אדם הראשון, שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשרך (בראשית ג' י"ז) ומה הפסיד כי עפר אתה ואל עפר תשוב (שם שם י"ט), שומע ונשכר זה אבינו אברהם, כל אשר האמר אליך שרה שמע בקולה (שם כ"א י"ב), ומה נשכר, כי ביצחק יקרא לך זרע (שם שם) לא שומע ונשכר, זה יוסף, ולא שמע אליה לשכב אצלה (שם ל"ח י"א) וכר נשכר, ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ (שם מ"ב ו'), לא שומע והפסיד, אלו ישראל ולא שמעו אלי ולא הסו את אונם (ירמיה ז' כ"ו), ומה הפסידו ואשר למות ואשר לחרב (שם מ"ב ב):

[לח] (פב) [כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול (ירמיה ב' ה)]. אמר הקב"ה לישראל, אבותיכם לא מצאו בי עול, ואתם מצאתם בי עול, אדם הראשון לא

הערות והקוננים

ירמיה רמז רנ"ו ג"כ במדרש: (עז) ד"ל דברי ירמיהו מאי ירמיהו טו', מובא בילקוט איכה שם אות י"ד, ונבט מפיסקתא דר"כ פסקא דברי ירמיהו (דף קט"ו ע"ה) ומובא ג"כ בילקוט ירמיהו רמז רנ"ו, וכן ממלא דריש מדרש כו'. מובא בקרא שמו ירמיה נעשה ארמיהא ונעשה ארמיהא ונעשה ארמיהא ערך ירמיה הביא מהאמר ג"כ הפסיקתא שבימיו נעשה בית המקדש היירמון, סירוסו שדה בלשון רומי והכונן כמו שכתב המוספי בערך ארמון בל"י פ' חרבה ושומע, ודרשו ירמיה נמלה סינות ארמיה: (עז) ד"ל שבימיו נתרוסמה מרת הרין. דרש ירמיה מלשון רוס: (עט) מן הכהנים אשר בענתות. א"ר ברכיה כו'. מובא בילקוט שם, וזה שמיט המסדר מהאמר שלם מהפסיקתא דר"כ סס והחל מהאמר מן הכהנים א"ר ברכיה והוא בפסיקתא שם (דף קט"ו ע"ב): (פ) שומע דבר ה' אמר להם הקב"ה. מובא בילקוט שם אות ט"ו. ונבט מפיסקתא דר"כ פסקא שמיט (ק"י ע"ג) ומובא בילקוט ירמיה רמז רס"ד ג"כ הפסיקתא: (פא) ארבעה שומעין הן. מובא בילקוט שם אות ט"ו, ומובא מן הפסיקתא דר"כ שמו (קט"ו ע"ג) ומובא בילקוט תורה רמז ל"ג, וירמיה רמז רס"ד ג"כ הפסיקתא: (פב) כה אמר ה' אמר הקב"ה. מובא ג"כ בילקוט איכה שם אות י"ז וגם שם לא הביא את הכתוב הזה אלא הוספתי והוא נבט מפיסקתא דר"כ שוב (ק"ה ע"ה) ומובא ג"כ בילקוט ירמיה רמז רכ"ה ונטעם (מדרש זוטא)

מצא בי עול, ואתם מצאתם בי עול, למה היה אדם הראשון דומה לחולה שנכנס רופא אצלו, ואמר לו דבר פלוני האכל ודבר פלוני לא תאכל, וכיון שעבר על דבריו, חס מיהא לעצמו. נכנסו קרוביו אצלו, אמרו לו אותו רופא המית אותך, אמר להם חס ושלום אני נרמתי לעצמי שעברתי על דבריו, כך בשעה שעבר אדם הראשון [ואכל] נכנסו כל ההודות אצלו, אמרו לו אי אפשר שהקבי"ה גזר עליך מרת הדין שהמות. אמר להם חס ושלום אני נרמתי מיהא לעצמי, שעברתי על צווי של הקבי"ה, שאמר לי ביום אכלך ממנו מות ימות (בראשית ב' י"ז). הרי אדם הראשון לא מצא בי עול, ואהם מצאחם בי עול: פרעה לא מצא בי עול ואהם מצאתם בי עול (פג) למה היה פרעה דומה למגך עהלך למדינת הים והפקיד כל מה שהיה לו אצל עבדו, לאחר ימים בא המ"ה, אמר לו תן לי פקדוני, אמר לו לא עבדך אני, ולא הפקדת לי לא כלום, נטלו (פר) ותלאו בנדרון, אמר לו עבדך אני וכל מה שהפקדת לי אתן לך, [וכך] בשעה שאמר לו משה שלח את עמי ויעבדוני (שמות ז' כ"ז), אמר מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' (שם ה' ב'), וכיון שהביא עליו עשר מכות אמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים (שם ט' כ"ז): אבוהיכם במדבר אמרתי להם ששת ימים תלקטוהו וכיום השביעי שבת לא יהיה בו (שמות ט"ז כ"ו), [זהם לא עשו כן, אלא] יהיו ביום השביעי ויצאו מן העם ללקוט ולא מצאו (שמות ט"ז כ"ז) [אילו מצאו לקטו]: (פה) וכיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע (שמות כ"ד ד'), ואחרי כן עשו את העגל, אבדו את (נשמע) [נעשה], אמר להם הקב"ה שמרו (נעשה) [נשמע] ואני מעלה עליכם כאילו קיומתם שניהם, וכיון שאמרתי להם שמעו ולא שמעו אבדו את שניהם:

[לט] **איכה** (פו) ישבה בדר, כל מה שאירע לאדם הראשון כך אירע לישראל, אדם הראשון הקב"ה הכניסו לנן עדן וצוהו, ועבר ודנו בשלוחין וגירושין וקונן עליו איכה, (פו) ויאמר לו איכה (בראשית ב' כ') איכה, דן אותו בגירושין מנין דכתיב ויגרש את האדם (שם שם כ"ד), דן אותו בשלוחין מנין, דכתיב וישלרתי ה' אלהים (שם שם כ"ג), וכן עשה לישראל הכניסם לארץ ישראל, שנאמר ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וגו' (ירמיה ז' ז'), וצוה אותם ואמר להם זאת עשו והיו וזאת לא תעשו, ועברו על צויו והנם בגירושין ובשלוחין, שנאמר מכיתי אנרשם (הושע ט' ט"ו), ודן אותם בשלוחין, שנאמר שלח מעל פני ויצאו (ירמיה ט"ו א'), ויקונן בעצמך עליהם איכה, איכה ישבה בדר:

[מ] (פח) [רבי אבא בר כהנא פהח] מי האישי התכם ויבן את זאת וגו' (ירמיה ט"ו י"א). [הני רבי שמעון בן יוחאי] אם ראתי עיירות נהלשות ממקום [בארץ ישראל], דע שלא החויקו בשכר סופרים ומשנים, מה טעם, על מה אברה הארץ (שם שם), וכתוב בהריה על עובם את הוריה (שם שם י"ב):

הערות והקונים

בשעות רשום סם „מדרש“ וי"ל פסיקתא והניון כסיקתא נרמו בלפניו מוסב גם על זס: (פג) למה היה פרעה דומה. ה'ספתי כמו שכוז בילקוט איכה סס, וכן מונח בילקוט. שמות רמז קע"ו בשם הפסיקתא, ומנה נכסון בפסיקתא שמו סס (ק"ח ע"ח): (פד) והלאו בנדרון. ט"ן בפסיקתא סס כהרס מ"ח, ובילקוט איכה סס בשעות ותלמי בנדרונו: (פה) וכיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע. מונח בילקוט איכה סס ובאמרו ישראל נעשה ונשמע כו', ובחמת אין טנינו לכין כלל וס"ח בפסיקתא סס נמאמר שלפניו (דף קי"ז ע"ב) נמאמר סתחיל ה"ר לוי, ויילקוט צאיכה סס הכתיב ככתנו וכלשונו צאיכה זוטא: (פו) איכה ישבה בדר. כל מה שאירע כו'. מונח בילקוט איכה סס אות י"ט, וכוז טנע מפסיקתא דר"ב פסקא איכה (ק"ט ע"ב), וכן טנע צאיכה רבתי בפתחתא סימן ד', ובמדרש צ"ר פ"ט אות ט' ומונח בילקוט בראשית רמז כ"ז, ובילקוט הושע רמז הקכ"ג: (פז) ויאמר לו איכה איכה. צ"ר ובפסיקתא הנירסא איכה כתוב, הכוונה אל הניקוד אל תקרי אַיְכָה אַלְה אַיְכָה: (פח) רבי אלף בר כהנא פהח מי סליט סחסי. זה לא הכתיב יותר צל הילקוט סס צאיכה והמאמר טנע מן פסיקתא פסקא איכה (מדרש זוטא)

[פא] (פט) אמר רבי אבא בר כהנא לא עמדו (פלוסחון) (פלוסופין) באומ' העולם כבלעם בן בעור. (וכאבנינוס) (וכאבנימוס) הגרדי, נכנסו אומות העולם אצל (אבנינוס). (אבנימוס) הגרדי, אמרו לו יכולים אנו להודווג לאומה זו, אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם. אם (מצאחם שם תינוקות) מצפצפים בקולם אין אתם יכולים (להודווג) להם, (ואם לאו אתם יכולים להודווג להם), שכן הבטחתם אביהם, הקול קול יעקב (בראשית כ"ז כ"ב), כל זמן שקולו של (יעקב) מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אין הדיים ידי עשו שולט בהם. (וכל זמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הדיים ידי עשו):

[מב] איכה (צ) היתה לזיה קריה נאמנה (ישעיה א' כ"א). [רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמרו (מאה ושמונים) (ארבע מאות ושמונים) בתי כנסיות היו בירושלם, וכל אחת ואחת יש בה בית ספר למקרא, ובית תלמוד למשנה, וכולן עלה (אפסיינוס) (אפסיינוס) והחריבו, הדיא דוא דכהיב ויגל את מסך (בית) יהודה גוי (ישעיה כ"ב ה'): (צא) (מלאתי משפ: (ישעיה א' כ"א) כנו משנתו של רבי חייא (ומשנתו של רבי אושעיא) ומשנתו של בר קפרא; (צב) צדק ילין בה שם) אמר רבי יודן סימ' לא לן אדם בירושלם ובידו עון, כיצד המיד של שחר היה מכפר על עון שבילולה, המיד של בין הערביים היה מכפר על עון של יום. [מכל מקום לא לן אדם בירושלם ובידו עון מה טעם] צדק ילין בה ועתה מרצחים ישעיה שם, הרגו את אוריה והרגו את זכריה: (צג) ואשיבה שופטך כבראשונה (ישעיה א' כ"ו). אלו משה ואהרן: ויועזר כבתחילה (שם). זה דוד ושלמה: ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה (שם), ואומר ציון במשפט הפדה ושביה בצדקה (שם שם כ"ז):

[מג] תנו (צד) רבנו שלש גורות נזרה מלכות הרשעה בימי רבי שמעון בן יוחאי, שלא יהקיים מצות מילה, ושלא לקיים את השבת, ושלא לקיים את הנדר, והיה שם זקן אחד ושמו רבי ראובן האיצטרובלי, והוא נכנס ויוצא לפני המלך בלא רשו-

הערות ותקונים

ק"כ ע"ג. ומונח בליכ' רנתי בפתיחת סיומן ב', ומונח בילקוט ירמיה רמז רפ"ג ורשום שם מדרש ל"ל פסיקתא: (פט) א"ר אבה בר כהנא לא עמדו. גם זה לא הביא הילקוט בליכ' שם והמקור הוא בפסיקתא דרב סהלא שם (קכ"א ע"א) ומונח ג"כ בפתיחת איכה ב', ובמדרש ג"ל פס"ב אות כ': (צ) איכה היתה לזונה, רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר, גם זה לא הביא הילקוט בליכ' שם והוא נובע ג"כ מפסיקתא היכה (קכ"א ע"ב), ומונח בפתיחת דליכ' רנתי ס' י"ג, ובמדרש איכה רנתי פסוק בלע ה', ומונח בילקוט ישעיה רמז רכ"ו, ועיין בפסיקתא שם הכרות שני: (צא) מלאתי משפט, פסיקתא שם קכ"ג ע"א ועיין שם בהערה כ': (צב) צדק ילין בה א"ר יודן. פסיקתא שם סג, ושם הנידחא רבי יהודה בר סימון: (צג) ואשיבה שופטך אלו משה ואהרן. הוא בפסיקתא שם סוף איכה (קכ"ג ע"ב): (צד) היו רבנן שלש גורות כו'. מכלן עד סוף אין עיניו כלל לכאן, ואין לו שום שיכות למדרש הזה, רק הן ספק כי היה להמתיק מקום פניו בסוף העתקה והשתוק גם המלמד הזה, והסיפור הוא נמלא בגמרא מעילה י"ז ע"א, ושם משנה קטז, וכן במקום רבי ר' יצ' האיצטרובלי נלמד שם בן איצטרובלי, וכן להלן גם לפניו בן היצטרובלי, וכן נלמד בגמרא שם יסיפר קומי ע"ש בפירוש, ועוד שנייה רביס, וע"ש ברש"י שהביא מפרש בגמרא כי הוה עובדא דנטע נסכו נמות עד שזכר רשב"י שאלר ללבו סיהא מחירו לנטע וצקס עליו רחמיס והלך תרפס מפרש הוס, ר"ל בגדה שם, וכוון אל הגדה שלפנינו, עוד ברש"י שם עאל בצרחת דקוסר הביא ו"ל נשחטת ויהיח ליעקב ואומרת הביאו לי את רשב"י בכל טעם ואידך כולה מפרש הוס, כוון להגדה שלפנינו, וחממי תוס' שם ד"ה אלו הביאו בשם ירושלמי שרבי שמעון נדר לו שלא יעשו, ונעלם ממנו אינה נאלא זה בירובלמי, וכן עוד שם ד"ה ל"ל הביאו צורולמי מפרש מעשה שחמו הפכרה וכשזכר רבי שמעון על שהתנה להשיבו אל אביו חזר והתפלל עליו ונתרפס, הוא לפנינו בגדה, ומה שהביא שם ארשב"י רשב"י להכר שפחת זמנה חמשה מלאכיס, ובגמרא שם איזא שלשה מלאכיס, עיין שם בפירוש והוס', וצ"ר פמ"ה אות ז' איזא רבנן אמרי תרבעט ורבי"ח אמר חמשה וכן צ"ר פמ"ה אות ד' כנר שפחה שרי נודמו לך חמשה מלאכיס:

דשות (אדם בעולם, ביום) ויום] אחד נבנם לפני המלך ומצא אותו שדויה וישב לברתו אמר לו ראובן אדוני המלך לאדם שיש לו אויבים רבים מהו [רוצה] שיהיו חלשים או גבורים, ואלו יהודים אינם חלשים אלא בשביל המילה, כיון שיש בן לאחד מהם סביאו וחוקך בשרו לשמונה ימים ותושש כרו, שוב אין בו כח יותר, אם אתה תבטל מילה מהם שלא יהיו נמליק, מיד הם מתגברים, וכשאתה משגיר אוכלסין עליהם מיד הם מורדים בך, אמר ליה יפה אמרת הבטל. שוב פעם אחת אמר לו למלך כי שיש לו אויבים מהו שיהיו עניים או עשירים, אמר לו עניים, אמר לו רבי ראובן איצטרובלי אלו יהודים אינם עניים אלא בשביל שהם מקיימים את הצוה ומשמרים את השבת, עושה אחד מהם מלאכה כל ימות השבת וכשמגיע ערב שבת הוא מוציא בשביל כבוד שבת, ויש מהם שאין בידו מה יוצא, ואם אתה מבטל שבת, יהיו עשירים כמון, וכשאתה משלח אוכלסין עליהם מיד הם מורדים בך, אמר לו יפה אמרת תבטל. שוב פעם אחת אמר לו ראובן בן איצטרובלי אדוני המלך מי שיש לו אויבים מהו רוצה שיהיו מרוכים או מועטים, אמר לו מועטים, אמר לו אדוני המלך אלו היהודים אינם מועטים אלא בשביל שהם משמרים את הנדה, אחת מהם יושבת שבעה ימים, ארבעה עשר, וארבעים ושמונה, ואם אתה מבטל נדה מהם, והם משמשים מצותיהם בין ביום ובלילה כשהן נדות, הם פרים ורבים ככותינה, אמר לו יפה אמרת תבטל גזירה זו. אמר לו כהוב אגרת להם ושלח לארץ ישראל, מיד צוה המלך לכתוב אגרת, ויצא רבי ראובן בן איצטרובלי ונכנסו גדולי מלכות אצל המלך ומצאו דברים כתובים, אמרו אצבע של יהודים נכנסה לכאן, אמרו לו חזור בך, אמר להם אין המלך חוזר בדבריהם, אמרו לו כהוב באגרת כל מי שיוליכם יהרג, צוה המלך ועשה כן, שמע רבי ראובן ושלח לארץ ישראל שזך היה המעשה ועכשוו אם יש בכס איש כלומד בנסים יבא ויטול האגרת, נתנו עיניהם ברבי שמעון בן יוחאי, אמר להם אין אני הולך לעצמי, נתן עיניו ברבי אליעזר ברבי יוסי, אמר לו רבי יוסי לרבי שמעון בן יוחאי נתת עיניך בבבת עיני, אמר לו רבי שמעון אלמלא היה יוחאי אבא קיים ויוליג אתם לומר לו תן בנדך להריגה, אמר לו רבי יוסי אם כן השבע לי שאין אתה... כהלכה ואתה מחזירו לי, נשבע לו רבי שמעון בן יוחאי, הלכו וישבו לספינה אחת וישב עמהם הלמיד אחד ושמו סתאי בן חרש, התחיל והיה שואל אותו בהלכה, אמר להם מנין לדם השרץ שהוא טמא יותר מבשרו, אמר לו רבי שמעון זה טמא וזה טמא, אמר רבי אליעזר דמו טמא מבשרו, עמד רבי סתאי בן חרש ונשקו על פיו, אמר רבי שמעון ולי למה לא נשקתני, אמר לו רבי לא נשקתי אלא עריכת שפתיו, באותה שעה נתן בו עיניו רבי שמעון, והיה סטורף למהו, ונזכר שבועה שנשבע לאביו ונתיישבה דעתו עליו, והיו המלחים עוברים בספינה ודרך אחד מהם על צוארו של רבי אליעזר ויצאה אסכרה מפיו, באותה שעה תלה רבי שמעון עיניו לתורן של ספינה, וראה שידה אשמדאי שהיה יושב עליו, אמר רבי שמעון מה טיבך, אמר לו לעשות לכם נס, באותה שעה אמר רבי שמעון בן יוחאי רבוננו של עולם להגיר שפחתך זמנת חמשה מלאכים ולי שדה, אמר לו רבי שמעון ויזה נס תעשה, אמר לו עכשיו אני הולך ואכנס בבתי של מלך, והיא צווחת ואומרת הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי, ואתה בא ולוחש באזנה, ואני יוצא ממנה, אמר לו ומה סימן יש כשאתה יוצא ממנה, אמר לו באותה שעה היא שוברת כל כלי זכוכית שיש בבית המלך, אמר לו לך ועשה כאשר דברת, הלך ונכנס בבתי של מלך, והיתה צווחת

גוחה ואוסרת הביאו לי רבי שמעון בן יוחאי, שלחו לארץ ישראל אתיו, אמרו להם
 דדי הוא לפניכם בספינה, באו מצאו בספינה והוליכוהו לפני המלך, אמר לו המלך
 אתה הוא רבי שמעון בן יוחאי, אמר לו הן, אמר לו אתה יודע לרפאות את בתי,
 אמר לו הן, א"ל ומה תעשה לה, אמר לו רבי שמעון בן יוחאי אני לוחש לה באונה
 והיא מתרפאת, אמר לו המלך ומה סימן יש (לה) וקד, אמר לו באותה שעה היא שוכרת
 כל כלי זכוכית שהן בבית המלך, ולחש לה רבי שמעון בן יוחאי אל אונה ונתרפאת,
 יצאה ושברה כל כלי זכוכית של מלך, אמר לו המלך לרבי שמעון בן יוחאי מה
 אתה מבקש שאתן לך, אמר לו רבי שמעון בן יוחאי איני מבקש אלא האגרות
 שכתבת לבטל הגזירה, וכתוב בהן כל מי שיוליכם יתג, אמר לו אם כן הוא הדיון
 של מלך שכל מי שיעשה לו כן פורע בהריגה, אמר לו אין אני פורע בהריגה,
 אמר לו אני מקבל עלי, מיד צוה המלך וקרע האגרות הראשונות וכתבו לו אתרות,
 ודלתי לארץ ישראל ובטלו הגזירות. כן יבטל הקביה מעלינו כל גזירות קשות ורעות
 במהרה בימינו ובזמן קריב אמן אמן סלה:

פליק מדרש מגילת איכה.

